

FAKULTETA ZA UPORABNE DRUŽBENE ŠTUDIJE V
NOVI GORICI

POROČILO

POROČANJE MLADIH O MEDIJSKI VZGOJI V NAŠI DRUŽBI

Vodja projekta: dr. Mateja Rek

Tehnična sodelavca: dr. Predrag Ljubotina in Anja Bašin

Ljubljana, september 2023

POROČANJE MLADIH O MEDIJSKI VZGOJI V NAŠI DRUŽBI

Mateja Rek, Predrag Ljubotina, Anja Bašin

Leto izdaje: 2023

PRILOŽENE DATOTEKE

- PRILOGA 1a_KATEGORIJE (skupina A6)
- PRILOGA 1b_KATEGORIJE (skupina B8)
- PRILOGA 2a_KODIRNA TABELA, 16. maj (skupina A6)
- PRILOGA 2b_KODIRNA TABELA, 16. maj (skupina B8)
- PRILOGA 3a_TRANSKRIPIT, 16. maj (skupina A6)
- PRILOGA 3b_TRANSKRIPIT, 16. maj (skupina B8)
- PRILOGA 4a_PARADIGMATSKI MODEL - formulacija (skupina A6)
- PRILOGA 4b_PARADIGMATSKI MODEL - formulacija (skupina B8)
- PRILOGA 5_VPRAŠALNIK ZA FOKUSNO SKUPINO
- PRILOGA 6_ANKETA ZA OPIS VZORCA FOKUSNE SKUPINE

Infrastrukturni program – zbiranje, vodenje in arhiviranje podatkov o medijski pismenosti financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije – ARIS kot infrastrukturni program. Sredstva je ARIS zagotovila po pogodbi št.1000-22-2916.

KAZALO VSEBINE

POVZETEK	3
ABSTRACT	4
UVOD	5
1. OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA	6
1.1 Namen raziskave:	6
1.2 Cilji raziskave	7
1.3 Raziskovalna vprašanja (splošna in specifična)	7
2. METODOLOGIJA	9
2.1 Raziskovalni pristop/paradigma	9
2.2 Metode/a raziskovanja	10
2.3 Metoda vzorčenja in opis vzorca	11
2.4 Opis raziskovalnega instrumenta	17
2.5 Proces zbiranja podatkov – raziskovalni dnevnik	18
2.6 Metoda analize zbranih podatkov	19
3. PREDSTAVITEV REZULTATOV Z ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	22
4. ZAKLJUČEK	70
4.1 Omejitve raziskave in razmislek o nadaljnjem raziskovalnem delu	70
PRIPOROČENI VIRI IN LITERATURA	72
UPORABLJENI VIRI IN LITERATURA	72

KAZALO TABEL

Tabela 1 Podatki vzorca A6	12
----------------------------------	----

Tabela 2 Podatki vzorca A8.....	15
Tabela 3 Osnovna kategorizacija paradigatskega modela (glej PRILOGA 4a)	21

POVZETEK

Zbiranje primarnih podatkov o medijski pismenosti, ki v okviru Infrastrukturnega programa Medijska pismenost Fakultete za uporabne družbene študije poteka že od leta 2013, se osredotoča na različne segmente populacije, pri čemer posebno pozornost namenja tudi ranljivim skupinam, kot so predšolski otroci, osnovnošolci in srednješolci. V obdobju 2022–2027 akumulacija podatkovnih baz poteka drugič, kar nam omogoča dosleden pregled trendov in stanj ter primerjave rezultatov odraščajočih populacij v Sloveniji s tega področja v daljšem časovnem obdobju. Da bi te ugotovitve še boljše razumeli, smo v 2023 izvedli dodatno kvalitativno raziskavo (poleg kvantitativne), s katero smo sočasno dali še glas mladim. Zanimalo nas je, kako sami poročajo o medijski vzgoji, ki so je bili deležni v obdobju odraščanja v naši družbi. Vir informacij (v obliki ocen, stališč, mnenj), ki smo jih v preteklosti pridobivali s strani odraslih (staršev, vzgojiteljev in učiteljev), tokrat predstavljajo osebne izkušnje oseb, katere so bile edukacijsko-vzgojnih procesov na tem področju v preteklosti dejansko deležne. Ta pristop nam je sočasno zagotovil bolj celovito razumevanje te družbene problematike. Dobili smo vpogled v z mediji povezane postopke in dejavnike, ki vplivajo na medijsko vzgojo, razvoj navad in pridobivanje kompetenc medijske pismenosti, ter zveze med njimi. Pridobljeno znanje lahko zato posredno koristi prihodnjim generacijam, neposredno pa vsem ključnim deležnikom, odgovornim načrtovalcem in izvajalcem medijskega opismenjevanja v mikro in makro okoljih, kot so družine, ustanove (vrtci in šole), lokalne in državne skupnosti, ter nenazadnje družbi na splošno.

Poročilo ni namenjeno interpretaciji podatkov, temveč njihovi predstavitvi.

Ključne besede: medijska pismenost, medijske navade, medijska vzgoja, osnovno in srednje šolstvo, mladi, Slovenija

ABSTRACT

The collection of primary data on literacy, which has been taking place within the framework of the Media Literacy Infrastructure Program of the School of Advanced Social Studies since 2013, focuses on different segments of the population, and is also paying particular attention to vulnerable groups such as pre-school children, elementary school students and high school students. In the period 2022 – 2027, the accumulation of databases takes place for the second time, which enables us to consistently review trends and situations of this matter and compare the findings of growing up populations in Slovenia over a longer period. Furthermore, to understand these results even better, in 2023 we conducted an additional qualitative survey (in addition to the quantitative one), and by doing so, we also gave a voice to the youth. The focus of our interest is how the latter generations reports on media habits, literacy, and education they received while growing up in our society. The source of information (in the form of evaluations, views, opinions), which we previously obtained from adults (parents, educators, and teachers), now represents the personal experiences of people who participated in educational processes in this area in their past. At the same time, the approach provided us with a more comprehensive understanding of this social issue. We gained insight into media-related processes and factors that influence media education, the acquisition of media literacy competencies and the development of habits, as well as the connections between them. The acquired knowledge can therefore indirectly advantage future generations, and directly benefit all key stakeholders, responsible planners, and implementers of media literacy in the micro and macro environments of families, institutions (kindergartens and schools), local and national communities, and finally, society in general.

The report is not intended to interpret the data, but rather to present it.

Keywords: media literacy, media habits, media education, primary and secondary education, youth, Slovenia

UVOD

V slovenskem prostoru se v sklopu formalnega osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja medijska vzgoja po obsegu pridobivanja teoretičnega in praktičnega znanja o medijih ter kompetenc medijske pismenosti ne izvaja niti celovito niti poenoteno na državni ravni. Implementacija učnih vsebin, ki se nanašajo na sodobne trende medijskih tehnologij in konzumacije njihovih vsebin, je na nivoju šolstva deficitna. Tako so prizadevanja opolnomočiti odrasčajoče na področju medijske pismenosti pogosto prepuščena vodstvu posamičnih ustanov ali samoiniciativnosti učiteljev, predavateljev ter gostujočim strokovnjakov, ki v sklopu rednih ali izrednih predmetov, delavnic, predavanj in drugih oblik poučevanja naslavljajo problematiko vseprisotnega in eksponentno razvijajočega se fenomena medijev. Otroci v šolskem okolju informacije in spretnosti pridobivajo tudi s strani vrstnikov, doma pa pomembno vlogo vzgoje in vzora prevzemajo starši in drugi člani družine. Na mnenja, predstave in razvoj navad posameznikov nazadnje učinkujejo še mediji sami in družba kot taka.

Ta stanja in trende, ki zaradi hitrega razvoja pogosto zasvojljivih tehnologij postajajo vse bolj pereči, naslavlja tudi znanstvena monografija Mateje Rek, naslovljena *Medijska vzgoja in pismenost v Sloveniji* (2021). V njej avtorica ugotovitve drugih avtorjev primerja z izsledki lastnih kvantitativnih raziskav, realiziranih v okviru Infrastrukturnega programa *Medijska pismenost* Fakultete za uporabne družbene študije, katerega vodi že od leta 2013. V sklopu primarno zbranih podatkov o stanju medijskih navad in pismenosti v domačem prostoru in širše se posebna pozornost daje položaju ranljivih skupin in mednje sodijo tudi mlajši. A ker preteklo delo temelji na kvantitativni analizi odgovorov v obliki subjektivnih ocen, mnenj, stališč zbranih s strani odraslih (vzgojiteljev, staršev), smo v 2023 z uporabo kvalitativne metodologije te rezultate dodatno osmisliti. Bolj poglobljeno razumevanje področja nam je, poleg izbire raziskovalne paradigme, omogočil še pogled iz drugega zornega kota – odrasčajočih samih. Konkretno nas je zanimalo: kako o medijski vzgoji v naši družbi poročajo mladi (kdo so deležniki, ki nanjo vplivajo, na katere načine, kakšni so (bili) odnosi med njimi itd.).

V sklopu raziskave smo izvedli dve fokusni skupini ter s pridobivanjem odgovorov na splošna in specifična raziskovalna vprašanja dosegli raziskovalne cilje. Slednje nam je vzporedno omogočilo odkrivanje možnosti za izboljšave, ugotovitve pa predstavljajo izhodišča za nadaljnja preučevanja.

1. OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

Zbiranje primarnih podatkov o medijskih navadah in pismenosti, ki poteka v okviru Infrastrukturnega programa Medijska pismenost Fakultete za uporabne družbene študije že od leta 2013, se letno osredotoča na specifičen del populacije, posebno pozornost pa namenja ranljivim skupinam kot so predšolski otroci, osnovnošolci, srednješolci. V obdobju 2022 – 2027 delo poteka drugač, kar ponuja dosleden pregled in primerjavo medijskih navad, vzgoje in pismenosti odraščajočih v slovenskem prostoru v daljšem časovnem obdobju. Da bi te rezultate dodatno osmislili, smo v 2023 izvedli tudi kvalitativno raziskavo. S tem smo omenjeno bazo, ki temelji na podatkih, zbranih s strani staršev, vzgojiteljev in učiteljev, osvetlili še z vidika izkušenj mladih, dodiplomskih študentov Medijev in novinarstva. Ti so v dveh fokusnih skupinah dobili svoj glas (giving voice). Njihovi odgovori so nam ponudili bolj poglobljeno razumevanje procesov in vplivnih dejavnikov medijske vzgoje ter razmerij med njimi.

Proučevanje te družbene problematike se zaradi hitrega razvoja medijev in njihove vseprisotnosti v širšem kontekstu tiče vseh državljanov. Delo je lahko v neposredno pomoč tistim deležnikom, ki so se bodisi znotraj domačega, vrtčevskega ali šolskega okolja odločili biti akterji pri načrtovanju in izvajanju medijskega opismenjevanja v naši družbi. Posredno pa največjo potencialno korist prinaša generacijam, ki bodo medijskega opismenjevanja šele deležne, saj lahko morebitne izboljšave bistveno izpopolnijo vzgojno-izobraževalne in pedagoške metode, prakse, pristope ter obogatijo vsebino učnih načrtov, programov.

1.1 Namen raziskave:

Namen raziskave je osmisliti kvantitativno pridobljene podatke o medijskih navadah, vzgoji in pismenosti otrok in mladih, ki se na Infrastrukturnem programu Fakultete za uporabne družbene študije v Novi Gorici, prej Fakultete za medije, aktivno zbirajo že deset let.

Zanimala sta nas dva ključna vidika. 1) Izhajajoč iz interpretativnega paradigmatskega ozadja smo skušali pridobiti vpogled v trende in stanja, ki bi omogočil razumevanje, kako mladi poročajo o medijski vzgoji, ki so je bili deležni v naši družbi, 2) iz konstruktivističnega vidika pa smo želeli identificirati deležnike in dejavnike, ki so na ta proces vplivali, ter v predstavitvi rezultatov opisati načine njihovega vpliva.

1.2 Cilji raziskave

V okviru raziskovalnega problema smo zasledovali sledeče splošne ali glavne raziskovalne cilje in specifične ali stranske cilje:

RC1 (splošni): Opisati, kako mladi poročajo o prisotnosti medijev in medijskih naprav v obdobju svojega odraščanja v naši družbi?

RC2 (splošni): Opisati, kako mladi poročajo o medijskih navadah in medijski vzgoji v obdobju odraščanja v naši družbi?

SpC3 (specifični): Ugotoviti, kakšen odnos so imeli mladi do medijev v obdobju odraščanja v naši družbi?

SpC4 (specifični): Ugotoviti, na kakšne načine različni deležniki vplivajo na medijske navade in medijsko vzgojo v obdobju odraščanja v naši družbi po poročanju mladih?

SpC5 (specifični): Identificirati in orisati, kateri dejavniki so poleg naštetih vplivov deležnikov še vplivali na medijsko vzgojo in medijske navade mladih v obdobju odraščanja v naši družbi?

SpC6 (specifični): Predstaviti, kako mladi poročajo o nadzoru, omejitvah, prepovedih in kaznih povezanih z mediji in medijsko vzgojo, ki so jih bili deležni v obdobju odraščanja v naši družbi?

SpC7 (specifični): Predstaviti, kako mladi poročajo o pogovoru s starši o medijih, medijskih vsebinah in medijski vzgoji v dobi svojega odraščanja?

SpC8 (specifični): Predstaviti, kako mladi poročajo o družinskih medijskih aktivnostih v dobi svojega odraščanja?

SpC9 (specifični): Izpostaviti, kakšne so možnosti za izboljšave medijske vzgoje in medijskih navad v času odraščanja v naši družbi po mnenju mladih?

1.3 Raziskovalna vprašanja (splošna in specifična)

V okviru raziskovalnega problema smo postavili sledeča splošna ali glavna raziskovalna vprašanja in specifična podvprašanja:

SPRV1 (splošno): Kako mladi poročajo o prisotnosti medijev in medijskih naprav v obdobju svojega odraščanja v naši družbi?

SPRV2 (splošno): Kako mladi poročajo o medijskih navadah in medijski vzgoji v obdobju odraščanja v naši družbi?

SpRV3 (specifično): Kakšen odnos so imeli mladi do medijev v obdobju odraščanja v naši družbi?

SpRV4 (specifično): Na kakšne načine različni deležniki vplivajo na medijske navade in medijsko vzgojo mladih v obdobju odraščanja v naši družbi po poročanju mladih?

SpRV5 (specifično): Kateri dejavniki so poleg naštetih deležnikov še vplivali na medijsko vzgojo in medijske navade mladih v obdobju odraščanja v naši družbi?

SpRV6 (specifično): Kako mladi poročajo o nadzoru, omejitvah, prepovedih in kaznih povezanih z mediji in medijsko vzgojo, ki so jih bili deležni v obdobju odraščanja v naši družbi?

SpRV7 (specifično): Kako mladi poročajo o pogovoru s starši o medijih, medijskih vsebinah in medijski vzgoji v dobi svojega odraščanja?

SpRV8 (specifično): Kako mladi poročajo o družinskih medijskih aktivnostih v dobi svojega odraščanja?

SpRV9 (specifično): Kakšne so možnosti za izboljšave medijske vzgoje in medijskih navad v času odraščanja v naši družbi po mnenju mladih?

2. METODOLOGIJA

2.1 Raziskovalni pristop/paradigma

Paradigme so pogled na svet in povedo »kaj je pomembno, legitimno, smiselno (Patton) po Lamut in Macur (2012, 41). V družboslovju v osnovi ločujemo dva pristopa – kvalitativnega in kvantitativnega, v znanosti je teh več (Lamut, Macur 2012).

V empiričnem delu izhajamo iz subjektivističnega ontološkega vidika, s katerim smo želeli osmisliti objektivistični pristop kvantitativno zbranih podatkov, pridobljenih v sklopu dela na Infrastrukturnem programu Medijska pismenost v preteklih obdobjih. Osrednji namen našega dela je zbrati podatke, ki nam bodo omogočili boljše razumevanja preučevanega področja družbe. To vedenje je vselej v precepu med nominalistično in individualistično resnico, kot zapiše Vogrinc po Webu, utemeljitelju interpretativnega paradigmatskega okvirja. Razumevanje je torej v osnovi dvojno, aktualno in pojasnjujoče (Vogrinc 2008). Prav zato v nalogi medijsko vzgojo raziskujemo z vidika mladih, nekoč odraščajočih. Torej ne več kot zunanji opazovalci, temveč od znotraj – interpretativno, temelječ na prepričanju, da je opazovalec del tega, kar opazuje in da znanost usmerja človeški interes (Lamut, Macur 2012). Spuščamo se v jedro teh procesov in mlade sprašujemo o njihovem prvoosebni izkustvu, da bi kot raziskovalci razumeli celoto situacij, procesov.

Empirika naloge temelji na kvalitativnem modelu raziskovanja primarno zbranih podatkov. Izbrana paradigma predpostavlja, da je realnosti več in so te venomer spreminjajoče se različice družbenih konstruktov. Z epistemološkega gledišča se tako osredotočamo na podrobnosti in subjektivistične razlage pojavov družbe z vidika določenega dela populacije. Izhajajoč iz zakonitosti konstruktivizma smo prek analitične kategorizacije tem razkrili več deležnikov in dejavnikov medijske vzgoje ter preučili razmerja med njimi. Realnost smo opisali z razkrivanjem motivov prek pomenov, ki so vselej edinstveni in subjektivni (Saunders, Lewis in Thornhill 2012). Pri interpretaciji moramo biti pozorni na vpliv lastnega mnenja, stališč in prepričanj, kot poudarja veda aksiologije, ki »preučuje sodbe o vrednosti, predvsem skozi proces družbenega raziskovanja.« Kajti kot zapišejo Saunders, Lewis in Thornhill: »Upoštevanje lastnih predispozicij v vseh fazah raziskovanja... je izjemnega pomena na področju verodostojnosti dela« (Saunders, Lewis in Thornhill 2012, 137). Naša strategija so fokusne skupine. Izbiro metodologije nadalje osmišlja vidik zgodovine. Izobraževanje in

vzgoja sta namreč vpeta v različne družbene sfere: politične, ekonomske, socialne, znanstveno-tehnološke in druge, piše Vogrinc (2008), ki nadaljuje, da sta potrebo po kvalitativnem pristopu preučevanja tega področja med prvimi zaznala že Waller z raziskavo Sociologija poučevanja iz leta 1932 in Mead pri svojem antropološkem preučevanju institucij v manj razvitih družbah in vlog učitelja v njih v letih 1942, 1951. Razcvet omenjenega paradigmatskega ozadja se s porastom števila raziskav na področju izobraževanja s središčem v ZDA zgodi v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, v Sloveniji pa kvalitativni pristop v prakso preide šele dekada kasneje (Vogrinc, 2008).

2.2 Metode/a raziskovanja

Podatke smo zbirali s pomočjo usmeritvenih vprašanj za fokusno skupino. Slednjo je sestavljala manjša skupina ljudi, mladih, namensko izbranih študentov prvih letnikov Fakultete za uporabne družbene študije, študijske smeri Mediji in novinarstvo. S temo so bili sodelujoči predhodno seznanjeni, pogovor je vodila in usmerjala moderatorka po načelih polstrukturiranega intervjuja. Ta sestoji iz več vsebinskih sklopov in vprašanj odprtega tipa, ki se glede na potek diskurza izmenjujejo in dopolnjujejo.

Prednosti izbire te metode so po Urši Lamut in Mirni Macur (2012) smiselne, ko želimo:

- pridobiti odgovore več ljudi v krajšem času
- pridobiti bolj celovite zgodbe
- odpirati bolj občutljive teme

Priprava pa zadeva:

- teoretično pripravo raziskovalca
- raziskovalčevo načrtovanje izvedbe
- izbiro in motiviranje posameznikov za sodelovanje
- izdelava okvirnega ali kontrolnega seznama vprašanj, ki služi kot opora in orientacija raziskovalcu v vlogi moderatorja (Lamut in Macur 2012)

Pri izpeljavi intervjuja je sicer ključno analitično prisluhniti vsem članom in usmerjati pogovor upoštevajoč verbalna in neverbalna sporočila udeležencev. Pogovor se lahko posname, raziskovalec lahko po potrebi opazke in opombe sprotno zapisuje. Pri realizaciji fokusne

skupine je pomemben še razmislek o namenu in ciljih srečanja, številu sodelujočih, izbiri kraja (vzdušje, pogoji), oceni časovnega okvirja trajanja in morebitnem sedežnem redu izvedbe (Lamut, Macur 2012).

2.3 Metoda vzorčenja in opis vzorca

Z delom smo želeli pridobiti bolj poglobljeno razumevanje medijske vzgoje in z njo povezanih deležnikov, dejavnikov ter odnosov med njimi z vidika mladih. Naš vzorec je zato neverjetnostni in namenski ter predstavlja tako homogeno kot heterogeno celoto (Saunders, Lewis in Thornhill 2012).

V dve fokusni skupini smo na podlagi izbrane študijske smeri vključili študente prvega letnika dodiplomskega programa Medijev in novinarstva Fakultete za uporabne družbene študije.

Po eni strani smo z izbiro sodelujočih ciljali na enovitost, ki naj bi se odražala v njihovih sposobnostih jezikovnega izražanja, informiranosti na področju medijev in kompetencah medijske pismenosti, kar bi potencialno zagotovilo boljše pogoje za razvoj kritičnih refleksij na obravnavani problem. Z istim namenom smo pragmatično določili še okvirno starost intervjuvancev, saj smo špekulativno predpostavili, da so spomini mlajših generacij na izbrano obdobje odraščanja bolj točni in kot takšni obetajo bolj resnične in kakovostne odgovore razpravljavcev.

Po drugi strani raznolikost skupine prepoznavamo v več nivojih. Člani namreč prihajajo iz specifičnih mikro in makro okolij – iz različnih: slovenskih krajev, družbenih in ekonomskih ozadij in družin; zato so njihove izkušnje edinstvene, saj so bili zaradi naštetih karakteristik deležni različne vzgoje znotraj doma, ustanov formalnega izobraževanja in tudi družbe. Na ta način smo z osvetlitvijo več aspektov istega področja pridobili širši in bolj celosten pogled na stanje.

Vendar: »Ugotovitve, ki se pojavijo na namenskem vzorcu niso posplošljive na širšo populacijo, ampak so omejena na proučevani vzorec (Engel in Schutt 2005, str. 122, 123)« (Vogrinc 2008, 56), na kar mora biti raziskovalec posebej pozoren pri interpretaciji rezultatov.

V spodnji tabeli so prikazani ključni podatki in značilnosti oseb označenih z oznakami od A do M, ki so nam jih sodelujoči zaupali v krajši anketi, pripravljeni posebej v ta namen. Ostale informacije vzorca so razvidne iz prepisov (glej PRILOGO 5 za vzorec anketnega vprašalnika in PRILOGO 3 za prepisa)

Tabela 1 Podatki vzorca A6

KARAKTERISTIKA, ENOTA	A	B	C	D	E	F
SPOL	Ž	Ž	M	M	Ž	Ž
STAROST	19	20	19	19	20	19
ZAKLJUČENA SREDNJA ŠOLA ALI GIMNAZIJA	Srednja trgovaška šola Ljubljana	Srednja medijska in grafična šola Ljubljana	Srednja medijska in grafična šola Ljubljana	Srednja medijska in grafična šola Ljubljana	Biotehniška srednja šola	Škofijska klasična gimnazija
SMER IN LETNIK ŠTUDIJA	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik
OKOLJE ODRAŠČANJA	Mesto	Mesto	Mesto	Mesto	Podžetje	Podžetje
KRAJ ODRAŠČANJA	Ljubljana in Domžale	Hrastnik, Laško, Domžale	Ljubljana	Kamnik	Polhov Gradec	Na Dobrovi
KRAJ TRENUTNEGA BIVANJA	Domžale	Hrastnik	Ljubljana	Kamnik	Polhov Gradec	Dobrova
DELO PREK ŠTUDENTA	DA	DA	DA	NE	DA	DA

ZAPOSLOTEV	DA	NE	NE	NE	NE	NE
ŠTEVILO BRATOV, SESTER	1	6	1	3	0	0
STAROST BRATOV, SESTER	15	21, 15, 13, 7, 2, manj kot 1	14	?, 51, 54	/	/
OSEBA JE BILA V OBDOBJU ODRAŠČANJA V DELJENEM VARSTVU STARŠEV	NE	DA	NE	DA	DA	NE
STOPNJA IZOBRAZBE STARŠE	MA MA: visoka OČE : srednja	MAM A: srednja OČE: visoka	MA MA: srednja OČE : srednja	MAM A: visoka OČE: visoka	MA MA: srednja OČE : srednja	MA MA: srednja OČE : visoka

PRILJUBLJENE PROSTOČASNE AKTIVNOSTI, HOBIJI	Fitnes, slikanje, druženje in sprehodi s prijatelji	Branje, videoigre	Nogomet	Nogomet, šport, glasba, videoigre	Glasba	Godba, ansambel, petje, druženje, veselice, organizacija dogodkov, aktivno vključevanje v skupnost
SEBE OCENJUJE BOLJ INTROVERTIRANO/BOLJ EKSTRAVERTIRANO	»Ne kaj vmes«	»Ekstravertirano«	»Introvertirano«	»Introvertirano«	»Ob oje«	»Ekstravertirano«
KOLIKO ČASA (UR, MINUT) V POVPREČJU DNEVNO UPORABLJA RAZLIČNE MEDIJE	3-5 ur	3 ure	2 uri	4 ure	3 ure	5-6 ur
KOLIKO ČASA (UR, MINUT) V POVPREČJU JE DNEVNO UPORABLJA RAZLIČNE MEDIJE V OBDOBJU ODRAŠČANJA	1-2 uri	Manj kot 2 uri	1 uro	2 uri	1 uro	2-3 ure

Vir: osebni arhiv (Rek, Ljubotina, Bašin 2023)

Tabela 2 Podatki vzorca A8

KARAKTERISTIKA, ENOTA	G	H	I	J	K	L	M	N
SPOL	Ž	M	Ž	Ž	Ž	Ž	Ž	Ž
STAROST	20	21	19	19	22	22	21	19
ZAKLJUČENA SREDNJA ŠOLA ALI GIMNAZIJA	Srednja medijska in grafična šola Ljubljana	Šolski center Celje, Srednja šola za strojništvo, mehatroniko in medije	Ekonomska gimnazija in srednja šola Radovljica srednja medijska	Srednja medijska in grafična šola Ljubljana	Ekonomska gimnazija in srednja šola Radovljica, srednja medijska	Srednja medijska in grafična šola Ljubljana	Ekonomska gimnazija in srednja šola Radovljica	Srednja medijska in grafična šola Ljubljana
SMER IN LETNIK ŠTUDIJA	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik	Mediji in novinarstvo, 1. letnik
OKOLJE ODRAŠČANJA	Podeželje	Mesto	Podeželje	Podeželje	Mesto	Podeželje	Podeželje	Mesto
KRAJ ODRAŠČANJA	Dobre polje	Celje	Šenčur	Vrhnika	Jesenice	Besnica	Rateče - Planica	Maribor
KRAJ TRENUTNEGA BIVANJA	Dobre polje	Slovenske Konjice	Šenčur	Vrhnika	Jesenice	Besnica	Rateče - Planica	Ljubljana
DELO PREK ŠTUDENTA	NE	DA	DA	DA	DA	DA	DA	DA

ZAPOSLOTITELJ	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE
ŠTEVILO BRATOV, SESTER	0	2	1	1	3	2	1	2
STAROST BRATOV, SESTER	/	18, 15	20	24	22, 37	23, 19	25	24, 18
OSEBA JE BILA V OBDOBJU ODRAŠČANJA V DELJENEM VARSTVU STARŠEV	DA	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE
STOPNJA IZOBRAZBE STARŠE	MAMA: osnovna OČE: osnovna	MAMA: višja OČE: srednja	MAMA: visoka OČE: srednja	MAMA: srednja OČE: srednja	MAMA: srednja OČE: višja	MAMA: srednja OČE: osnovna	MAMA: osnovna OČE: srednja	MAMA: višja OČE: ne ve
PRILJUBLJENE PROSTOČASNE AKTIVNOSTI, HOBIJI	Snemanje, fotografiranje, pisanje	Fitnes, igrice, glasba	Ustvarjanje, branje	Snemanje, urejanje video vsebin, debate	Judo, fotografija	Fotografiranje, narava (sprehodi), glasba	Igranje kitare, pisanje, poslušanje glasbe, gledanje filmov	Fitnes, branje
SEBE OCENJUJE BOLJ INTROVERTIRANO/B	»Introvertiran«	»Ekstrovertiran«	»Introvertiran«	»Ekstrovertiran«	»Introvertiran«	»Nekivmes«	»Introvertiran«	»Ekstrovertiran«

OLJ EKSTRAVE RTIRANO								
KOLIKO ČASA (UR, MINUT) V POVPREČJ U DNEVNO UPORABLJ A RAZLIČNE MEDIJE	3-5 ur	2-3 ure	2 uri	7 ur	2 uri	3 ure	3 ure	2 uri
KOLIKO ČASA (UR, MINUT) V POVPREČJ U JE DNEVNO UPORABLJ A RAZLIČNE MEDIJE V OBDOBJU ODRAŠČA NJA	6-8 ur	1-2 uri	1-2 uri	4 ure	30 min	1-2 uri	6 ur	3 ure

Vir: osebni arhiv (Rek, Ljubotina, Bašin 2023)

2.4 Opis raziskovalnega instrumenta

Raziskovalni instrument predstavljajo usmeritvena vprašanja (za potrebo izvedbe dveh fokusnih skupin) in anketni vprašalnik (za potrebo opisa vzorca). Izbrani protokol je nestandardiziran polstrukturiran skupinski fokusni intervju z vprašanji odprtega tipa – ali fokusna skupina (Saunders, Lewis in Thornhill 2012). Strukturo vprašalnika (glej PRILOGA 5) tvorijo vnaprej pripravljeni tematski sklopi vprašanj, katerih vrstni red je moderatorka tekom

razprave sprotno prilagajala in po potrebi dopolnjevala s postavljanjem novih iztočnic in podvprašanj skladno z odzivi in odgovori udeležencev (Lamut, Macur 2012). Na ta način je pogovor smiselno usmerjala k pridobivanju odgovorov na raziskovalna vprašanja, hkrati dopuščala možnost razkritja nepredvidenih pogledov in dosegla občutek sproščenosti ter posledično bolj neprekinjen tok misli razpravljavcev. Izbiro instrumentarija tako upravičujeta dva glavna motiva. Prvi je narava našega zanimanja, ki v središče postavlja vprašanje »*Zakaj*« – odgovore na »*Kaj*« in »*Koliko*« lahko namreč poiščemo v zbirkah kvantitativno pridobljenih podatkov (glej Pismenost.si (2023), zavihek *Raziskave*). Drug pa deloma izhaja iz prvega, saj posameznikova refleksija na specifične aspekte medijske vzgoje v obdobju odraščanja znotraj skupine simultano stimulira nastajanje koristnih asociacij pri ostalih članih, kar vodi do bolj kvalitetnih ugotovitev in odpiranja tem, ki bi ob uporabi bolj individualnih pristopov lahko ostale skrite. Za potrebe opisa vzorca smo dodatne informacije pridobili s krajšim anketnim vprašalnikom z vprašanji odprtega in zaprtega tipa (glej PRILOGA 5).

2.5 Proces zbiranja podatkov – raziskovalni dnevnik

Fokusni skupini smo izvedli v predavalnici Fakultete za uporabne družbene študije v Ljubljani dne 16. maja 2023 v dopoldanskem času. V razpravah je prostovoljno, ločeno sodelovalo šest in osem udeležencev, katerih anonimnost smo se obvezali varovati tako, da smo njihova imena zamenjali s črkami od A do F in G do M. Pogovora smo za potrebe prepisa v celoti snemali na diktafon in s pomočjo aplikacije snemalnika dodatno še na telefonu, o čemer so bili prisotni predhodno opozorili.

Okvirna glavna vprašanja ter podvprašanja odprtega tipa so bila pripravljena po načelih polstrukturiranega intervjuja, kot je opisano v poglavju 2.4. Diskurz je vodila in usmerjala moderatorka, ki je glede na vrsto odgovorov (kratkih/pripovednih) in njihove vsebine z oblikovanjem in postavljanjem novih podvprašanj poskrbela za obravnavo vseh izbranih tematskih sklopov v logičnem sosledju. Tovrstna oblika pogovora je dajala vtis bolj naravnega, spontanega vzdušja, manjši pritisk pa je zagotovil večjo odprtost članov. Ob koncu srečanja so sodelujoči za potrebe opisa vzorca rešili še krajšo anketo, s katero smo pridobili nekaj osnovnih podatkov (njihovih interesov, demografije, družinskih članov, osebnostne naravnosti itd. – glej PRILOGA 6).

Udeleženci so delili svoje izkušnje, tudi bolj osebne narave, vendar je delitev le teh v skupini odpirala nove asociacije in spomine iz preteklosti. To je dodaten razlog, na podlagi katerega ocenjujemo izbiro raziskovalne metode kot ustrezno.

Dolžina prvega pogovora s šestimi člani je 1:02:33, prepis obsega 29.105 znakov brez presledkov. Dolžina drugega pogovora z osmimi člani je 2:09:30, prepis obsega 67.839 znakov brez presledkov.

2.6 Metoda analize zbranih podatkov

Pri metodi kvalitativne vsebinske analize smo zasledovali strukturo ključnih faz po Mescu (1998):

-urejanje gradiva;

-določanje tem in enot kodiranja;

-odprto kodiranje:

a)pripisovanje pojmov empiričnemu delu;

b)aglomeracija sorodnih pojmov v kategorije;

c)aksialno kodiranje in analiza značilnosti pojmov in kategorij;

-izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij;

-odnosno kodiranje;

-oblikovanje končne teoretične formulacije

(Lamut, Macur, 2012, 171)

Kvalitativno zbrane podatke, ki jih tvorijo pomeni, izraženi z besedo, smo najprej uredili, prepisali. Opise (glej PRILOGA 3) smo nato kategorizirali in analizirali z uporabo konceptualizacije (Saunders, Lewis in Thornhill 2012). Kode smo preverili in jih vzporedno abstrahirali iz opisov. V prvem primeru smo, zaradi poznavanja problematike in izhajajoč iz raziskovalnih vprašanj, uporabili deduktivni pristop, kode predpostavili, v drugem primeru pa govorimo o »odprtem kodiranju« po Mescu ali induktivnem pristopu, v katerem smo nove kode odkrivali (Lamut, Macur, 2012). Oboje smo kategorizirali, kot je razvidno iz priloge kategorije (glej PRILOGA 1) in priloge kodirne tabele (glej PRILOGA 2). Sledilo je odnosno kodiranje

in formacija paradigatskega modela (glej PRILOGA 4), ki se v procesu selektivnega kodiranja »...prične z identifikacijo osrednje ali jedrne kategorije oziroma pojava« (Lamut, Macur 2012, 178). Vzporedno s tem smo se prepričali tudi, ali se je »osrednja tema raziskave« (Lamut, Macur 2012, 178) morda spremenila. Teoretična formulacija se je v abstraktni formi začela formirati že v začetnih fazah analize, med procesom smo potrdili osrednje in razkrili nove kategorije ter v paradigatskem modelu skušali razumeti odnose med njimi. Podatki so predstavljeni v tretjem poglavju poročila, zadnja faza ali *oblikovanje končne teoretične formulacije* pa bo delo prihodnjih raziskovalcev, ki bodo ta izhodišča uporabili pri svojem delu.

Tabela 3 Osnovna kategorizacija paradigmatskega modela (glej PRILOGA 4a)

TEMA odgovor	POJMI (besedilnega gradiva)	KATEGORIJE iz RV	NOVE KATEGORIJE
OPIS	POJMI		AVTORITETA, ČLOVEKOVE PRAVICE, OSEBNA LASTNINA
			VPLIV OKOLJA (KRAJ BIVANJA, ŠOLANJA)
			DРУGE AKTIVNOSTI, INTERESI
			PREDISPOZICIJE, ZNAČAJ IN IDENTITETA POSAMEZNIKA
			KOMPETENCE M. PISMENOSTI STARŠEV IN UČITELJEV
			MEDIJSKE NAVADE STARŠEV
			MOŽNOSTI ZA IZBOLJŠAVE MEDIJSKE VZGOJE
			VPLIV DRUGIH DELEŽNIKOV MEDIJSKE VZGOJE
	VPLIV ŠOLE (IN NEFORMALNIH OBLIK IZOBRAŽEVANJA)		DRUŽINSKE MEDIJSKE AKTIVNOSTI
	VPLIV MEDIJEV		POGOVOR S STARŠI, ODNOS, ZAUPANJE
	VPLIV VRSTNIKOV		NADZOR (+ RAZLOGI)
	VPLIV DRUŽINE		OMEJITEV (+ RAZLOGI)
	ODNOS DO MEDIJEV		PREPOVED (+ RAZLOGI)
	SPLAŠNO POROČANJE O M. VZGOJI IN M. NAVADAH		KAZEN (+ RAZLOGI)
	PRILOTNOST MEDIJEV IN M. NAPRAV		
	LASTNE MEDIJSKE NAVADE		

Vir: osebni arhiv (Rek, Ljubotina, Bašin 2023)

Opomba: sivo označeni deli besedila označujejo popravke oziroma dopolnitev kategorij in so bili sprejeti med analizo druge fokusne skupine A8.

3. PREDSTAVITEV REZULTATOV Z ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

GLAVNA (kompleksna, splošna):

SPRV1 (splošno): Kako mladi poročajo o prisotnosti medijev in medijskih naprav v obdobju svojega odrasčanja v naši družbi?

Oseba A je imela od tretjega razreda osnovne šole telefon na tipke, ki ga je sprva uporabljala samo za klicanje, ker se na napravo ni dobro spoznala. V osmem razredu je dobila prvi telefon z zaslonom. V osnovni šoli ni uporabljala družbenih omrežij. Doma še danes koristi družinsko tablico, iPad. V spalnici televizije ni imela, a je v domači dnevni sobi na televizijskem programu Disney Chanel spremljala veliko nanizank: »...vse, od A do Ž«, pravi. Naprave je uporabljala kljub prepovedim. Videoiger ni igrala.

Oseba B je imela v osnovni šoli telefon na tipke, pozneje je dobila telefon z ekranom na dotik. Telefoni so bili v osnovni šoli prepovedani, a spominja se, da so jih v razredih zadnje triade vseeno uporabljali med odmori. Poroča, da so imeli v Srednji medijski in grafični šoli v Ljubljani na razpolago najrazličnejše naprave, ki so jih v sklopu šolanja spoznavali. V obdobju odrasčanja je imela v spalnici televizijo, ki jo je uporabljala za igranje iger na igralni konzoli Playstation. Televizijo je souporabljala z dvema sestrama, ta se je nahajala v eni od njihovih med seboj povezanih spalnic.

Oseba C je imela od četrtega do šestega ali sedmega razreda staro Nokio na tipke, ki je bila starejša od naprav njenih vrstnikov. Potem si je z lastnimi prihranki kupila prvi »pravi« telefon HTC. V prostem času je uporabljala tudi igralno konzolo Nintendo. C je prav tako zaključila šolanje na Srednji medijski in grafični šoli v Ljubljani, kjer se je bolje spoznala z računalniki, saj je bilo teh in drugih elektronskih pripomočkov tam na pretek.

Oseba D je imela do četrtega razreda telefon na tipke, nato je dobila LG, svoj prvi telefon na dotik. Že pred tem je bila v njeni spalnici prisotna televizija, a raje kot serije in filme je oseba gledala nogomet. Od osnovne šole dalje je uporabljala tudi stacionarni in prenosni računalnik. Doma je ob vikendih med hišnimi opravili z mamo poslušala radio.

Oseba E je imela do petega ali šestega razreda telefon na tipke za potrebe telefoniranja staršem, nato je dobila majhen Samsung na dotik. V srednji šoli je tega zamenjala za boljšo napravo,

televizije ali računalnika v obdobju otroštva in odrasčanja v spalnici ni imela. Ko je bila mlajša, sta ji starša brala knjige, v osnovni in srednji šoli pa je skupaj z njima gledala različne šove, ki so se vrteli na televiziji, največkrat ob vikendih.

Oseba F je telefon dobila v tretjem razredu, majhen Samsung na dotik, ki pa ni imel možnosti za igranje iger. Ker so doma prenavljali hišo in je družina živela v drugem kraju, je telefon potrebovala za klicanje mame in očeta. V dobi odrasčanja je zamenjala veliko telefonov, saj so bili ti rabljeni in so se hitro pokvarili. Če je telefon razbila, je bil vedno kakšen v rezervi. Prvi nov telefon je dobila v srednji šoli. Ker v devetletki signala ni bilo in je bila brezžična tehnologija Wifi zaklenjena z geslom, je bil telefon za učence, razen za fotografiranje, praktično neuporaben. Televizija je bila doma prisotna samo v dnevni sobi, na kateri do danes, tako kot osebo D, najraje spremlja šport. V obdobju odrasčanja je te prenose pogosto gledala na televiziji in velikih platnih bodisi v domačem okolju z ožjo in širšo družino, bodisi v osnovni šoli s sošolci in učitelji. Včasih so na dovoljenje slednjih tekme lahko spremljali kar med poukom, ob pomembnih dogodkih pa kar skupaj z ostalimi razredi v šolski avli. Do srednje šole so imeli doma v souporabi družinski računalnik na katerem je občasno igrala igro Penguin Diner ali pri igranju te opazovala starše, najpogosteje mamo. Nato je dobila svoj računalnik. Tablico si je kupila pred kratkim z digitalnimi boni. Iz otroštva se spominja, da ji je oče včasih kaj prebral. Pove, da sicer ta medijska navada v njeni družini ni bila nikdar prisotna pri nobenem od članov, tako je tudi sama ni razvila. To je bil po njenem mnenju tudi razlog, da je se ji je kasneje zatikalo pri branju. Težave je imela tudi s podnapisi, zato je najraje spremljala športne vsebine s slovenskim komentatorjem.

Oseba G poroča, da je prvi telefon dobila v šestem razredu, vendar ga v času odrasčanja ni imela telefona neprestano pri sebi. Prav tako takrat ni uporabljala družbenih omrežji. Posledično meni, da nanjo mediji niso znatno vplivali, razen morda televizije, ki je bila v domači dnevni sobi.

Oseba H je dobila prvi lasten telefon v osnovni šoli, najprej na tipke in nato na dotik, iz druge roke. Uporabljala ga je za klicanje staršev. Telefoni se v družini dedujejo. Starša sta napravo predala najstarejšemu otroku (osebi H), ta mlajši sestri in slednja najmlajši. H je imela v šestem razredu tudi igralno konzolo Playstation, na kateri je igrala elektronske igre. V obdobju odrasčanja je imela dostop tudi do skupne televizije v dnevni sobi. Prvi lasten računalnik je oseba dobila precej pozno, v 2. letniku srednje šole, pred tem je uporabljala družinskega.

Starševski nadzor ter omejitve uporabe izbranih vsebin na telefonu, televiziji in računalniku je oseba H obšla ter tako naprave uporabljala v polni meri na skrivaj. Spomni se tudi, da je po polnoči, ko bi morala že spati, igrala igre na telefonu ali PSP igralni konzoli in se pretvarjala, da spi, kadar je na hodniku zaslišala korake staršev. H se dandanes medtem, ko je na kavi, pogovarja po telefonu, bere novice na aplikaciji Tweeter in premišljuje, da tako kot večina ljudi, sama ni sposobna sedeti v lokalu v brezdelju, brez uporabe telefona. Telefon uporabljamo, ker ga imamo pri roki, pravi. Trenutno televizije ne spremlja več, program pride pogledati izjemoma le za kakšne pol ure, če sta na sporedu na primer prvenstvo v košarki ali Evrovizija.

Oseba I je dobila lasten telefon s strani staršev okoli šestega, sedmega ali osmega razreda osnovne šole, najprej na tipke, nato na dotik. V gospodinjstvu imajo v dnevni sobi televizijo, ki je vedno prižgana. Včasih so jo člani občasno uporabljali, trenutno pa je ne gleda nihče več. Prav tako je bil in je neprestano vključen tudi kuhinjski radio. V obdobju odraščanja so imeli en skupen računalnik, v srednji šoli pa sta z bratom dobila lastni napravi. Računalnik je sama potrebovala tudi zaradi šolanja. Oseba I trdi, da na telefonu ni nikoli počela kaj neprimerne.

Oseba J dobi prvi telefon na tipke v šestem razredu, telefon na dotik v sedmem razredu, pametni telefon v osmem ali v devetem razredu osnovne šole. Prek telefona je J starša obveščala o potrebah prevoza in o svoji varni vrnitvi iz šole. Njena prva naprava je bila cenena in ni imela možnosti igranja iger, zato je oseba to počela na različnih telefonih svojih staršev. Doma je imela dostop do televizije v dnevni sobi in skupnega računalnika v računalniški sobi. Slednjega sta starša uporabljala za plačevanje položnic, z bratom pa je na njem igrala računalniške igre. Ob vstopu v srednjo šolo si je brat kupil lasten prenosni računalnik. S finančno pomočjo staršev je napravo pri isti starosti dobila še sama. V prvem letniku si je kupila tudi prvi fotoaparat. Spominja se, da so imeli njeni vrstniki različne naprave: telefone, igralne konzole PSP, Playstation, Xbox. J prizna, da bila v času odraščanja pogosto do treh ponoči na pametnem telefonu, ker je gledala vsebine na spletni strani Youtube. Kadar je šla v šolo v naravi, je telefon skrila in ga zaklenila s kodo. Ko je bila zunaj, telefona ni imela s seboj. Prepoved gledanja televizije s strani staršev ni upoštevala in je to počela na skrivaj. Primerja se z bratom. Pravi, da je on prišel do dobrih ocen z lahkoto, zato je lahko telefon uporabljal dlje, medtem ko je sama morala več časa posvetiti učenju. Ko je to počela v pisarniškem delu sobe, je imela napravo v nočni omarici. Oseba si je zelo želela uporabljati Facebook, do katerega je bilo mogoče dostopati tudi prek računalnika. Danes ima na družbenem omrežju Instagram dva profila, enega javnega, do katerega lahko dostopajo tudi njeni starši, drugega bolj zasebnega,

na katerem vsebine deli le s prijatelji. V osnovni šoli je kljub prepovedi na hodniku igrala igrice na telefonu. V srednji šoli in na faksu telefon ne uporablja le za igranje iger, temveč tudi za pisanje in odpisovanje. Družini tako sporoča, kdaj bo doma. Kadar je oseba v družbi, telefona ne uporablja. Trenutno pri komuniciranju prisega na aplikaciji Snapchat in klepetalnik.

Oseba K pove, da so kot otroci starše najprej klicali po stacionarnem telefonu, nato so v šestem razredu osnovne šole prejeli prvi telefon na tipke, ki je bil v souporabi treh sorojencev. Pozneje v sedmem ali osmem razredu so dobili vsak svoj pametni telefon na dotik. A imeli so le eno kartico SIM, ki so si jo izmenjevali, ko so želeli komunicirati s starši, preostali čas pa so naprave koristili za igranje iger. Družbena omrežja so postala popularna šele pozneje. Telefona v osnovno šolo niso nosili. Doma so najprej imeli en računalnik, na katerem so kot otroci občasno igrali igre, sicer je bil ta povečini v uporabi očeta. Otroci so prve stike z igralnimi konzolami imeli pri sosedu, ki je imel v lasti Xbox, Nintendo. To napravo kasneje dobi tudi njihov starejši brat. Priljubljena dejavnost sorojencev je takrat postala igranje (ene) elektronske igre z nasilno vsebino, izid katere je pogosto vodil do prepirov in pretepov. Prve lastne računalnike so trojčki dobili proti koncu osnovne šole, zaradi potreb šolskih obveznosti.

Oseba L pravi, da je prvi lasten telefon na tipke dobila v petem razredu osnovne šole in pametni telefon okoli osmega razreda. Doma so imeli en družinski računalnik in eno družinsko televizijo. L je imela v lasti tudi PSP, ki je manjša igralna konzola in MP4, ki služi predvajanju glasbe. Na družinskem računalniku so otroci dostopali do spleta, najpogosteje so obiskovali spletno stran Youtube in igrali računalniške igre kot je Need for speed. Telefon je, zaradi daljšega pouka in potrebe po organizaciji prevoza, najprej dobil starejši brat. Nato ga v last istočasno prejme še sama s sestro, ker med njiju ni velike starostne razlike. Razlog je bila potreba po komunikaciji s starši.

Oseba M je dobila prvi telefon na tipke pri devetih letih, uporablja ga za klicanje babice, prvi telefon na dotik pa pri trinajstih. Doma so imeli skupno televizijo, kateri je bila že kot otrok po lastni oceni preveč izpostavljena. Zanimale so jo vse medijske vsebine na tem mediju, rada je imela filme, ki jih je spremljala tudi z družino. Sveti umetnosti in filmografije jo zanima še danes. V gospodinjstvu so imeli tudi družinski računalnik, na katerem je z bratom igrala računalniške igre (nogomet). M je rada prebirala najstniške revije.

Oseba N je prvi telefon na tipke dobila v tretjem razredu, telefon na dotik pa v osmem razredu osnovne šole. Sprva je sama telefon potrebovala za klicanje staršev iz šole, po končanem pouku,

pozneje si ga je želela, da bi lahko komunicirala z vrstniki prek aplikacij Snapchat, Facebook. Starejša sestra je prvi telefon na tipke dobila zgodaj, se spominja. Doma so imeli televizijo v dnevni sobi in dva računalnika, pri čemer je enega uporabljala mama za službo, drugega starejša sestra za šolo, N z mlajšo sestro pa za igranje računalniških iger. Imela je še napravi MP3 in kasneje MP4 za predvajanje glasbe. Za razliko od včasih trenutno posluša le slovensko glasbo. Všeč so ji družbena omrežja in filtri na aplikaciji Snapchat, ki jih rada uporablja, ko (se) snema. Oseba pravi, da pozabljamo, kako so se spremenile naše vsakodnevne navade, saj nas dandanes telefoni spremljajo od jutra do večera. Ko želi pred spanjem nastaviti budilko, pogosto preveri še veliko drugih zadev na napravi, in nazadnje pozabi na svojo prvotno namero.

○ **Mladi** na splošno v fokusnih skupinah A6 in A8 omenjajo, da je bila v osnovni šoli uporaba mobilnih telefonov prepovedana ali onemogočena, kršitve pa sankcionirane. **Oseba K** poroča, da iz tega razloga v osnovno šolo telefona ni prinašala, medtem ko **oseba B** pove, da so učenci zadnje triade to pravilo kršili. **Oseba J** tudi priznava, da je navkljub prepovedi med odmori na hodnikih igrala igrice na telefonu in bila za to tudi kaznovana. Podobne omejitve so odraščajoče spremljale v srednjih šolah, čeravno drugačno sliko orišejo bivši dijaki Srednje medijske in grafične šole v Ljubljani, **osebe B, C, D**, ki sta jo obiskovali tudi osebi **J in I**, ki podobno izpostavita, da sta ob vstopu v srednjo šolo potrebovali bolj zmogljiv računalnik, šolske obveznosti pa so botrovale pri nakupu naprave tudi pri **osebi K**. Omenjeni so se v tem obdobju na splošno z mediji spoznavali tekom pouka, imeli na razpolago najrazličnejše elektronske naprave in pripomočke, uporaba telefonov je bila sicer pri nekaterih bolj praktičnih predmetih celo zaželeno, pravita **osebi B in C**. **Oseba H** govori še o vzgojnih praksah, ki se nanašajo na uporabo telefonov v osnovni šoli, po pripovedi svoje mlajše sestre. S temi se ne strinja. Vpliv šole na medijsko vzgojo mladih (prisotnosti naprav, kazni, prepovedi, omejitve, nadzor, kompetence in izkušnje z medijsko vzgojo učiteljev, strokovnih delavcev) podrobneje predstavimo v nadaljevanju [glej SpRV3].

SPRV2 (splošno): Kako mladi poročajo o medijskih navadah in medijski vzgoji v obdobju odraščanja v naši družbi?

Oseba A pravi, da je imela geslo, s katerim je obšla omejitve uporabe zaslona svojih staršev in telefon uporabljala na skrivaj. V osnovni šoli je obiskovala izbirni predmet, ki se je najbrž imenoval Multimedija, vendar se vsebine slabo spominja, ve pa, da so pisali enostavne seminarske naloge. Strinja se z osebo E, ki je izpostavila, da so med odraščajočimi nekoč in danes velike razlike z vidika dostopnosti naprav in njihove uporabe. Opomni, da se je pri njih

vse začelo kasneje kot danes in za primer navaja družbena omrežja. Slednja tako kot ostali mediji po njenih izkušnjah niso imela velikega vpliva nanjo. A po drugi strani o programu Disney Chanel pove, da je ta: »...bil cela moja osebnost, basically, ker sem gledala vse, od A do Ž, kar je bilo gor«. Zakaj jo je tako pritegnil, ne ve. Program ji je bil enostavno všeč, razmišlja. Ogorčena je nad spretnostjo uporabe pametnih telefonov majhnih otrok dandanes. Izpostavi pomen očesnega stika med mamo in otrokom, ki, opaža, je vse redkejši. O tem se je podučila v neki oddaji. Oseba sklepa, da se zasvojenost s telefonom prenaša na otroka, za prevzgojo staršev pa je prepozno. Odrasli si tudi ne bi dovolili poduka s strani mladih. Deli izkušnjo s svojo mamo, ki so ji domači člani očitali, da je neprestano na telefonu, češ, zakaj torej pridigaš nam o uporabi. A jim je ta odvrnila: »Kaj tebe to briga!« Oseba A pri tem izpostavi dvojna merila v kontekstu starš : otrok.

Oseba B meni, da se zaradi prepovedi uporabe v osnovni šoli ni bilo potrebe po dobrem telefonu, čeprav so jih otroci iz starejših razredov kljub temu uporabljali, saj so se tako počutili pomembne. Otroci so si telefone želeli zaradi naprave same in ne ker bi tekmovali z vrstniki. Meni, da večino ali »90 %« telefonov starši svojim otrokom kupijo, ker si jih ti želijo. Na hotenja pa vplivajo tudi bratje in sestre, pove. Pri B so jim starši za kazen ugašali brezžični dostop do omrežja Wifi, vendar se je kot otrok sčasoma naučila to na skrivaj ponovno vklopiti. Razmišlja, da se je v času njihovega odraščanja tehnologija šele začela razvijati, zato takrat tudi še ni bilo neke splošne globalne ozaveščenosti o problematiki na področju medijev. Oseba je prepričana, da so v osnovni šoli imeli neko delavnico, ki naj bi se nanašala na tematiko medijev, vendar je ne uspe priklicati v spomin. Hkrati ne dvomi, doda, da je bila ta, tako kot vsa ostala predavanja te vrste, »bolj nezanimiva.« B se po lastnih izkušnjah zdi, da otroci ob izpostavljenosti neprimernim medijskim vsebinam doživljajo sram in se sami umaknejo. Posledično predvideva, da tudi sami vedo, kaj ni namenjeno njim. B zagovarja, da telefoni niso igrice ali rešitev za tečne otroke. Ocenjuje, da so starši dandanes premalo strogi in odločni ter ne znajo več »malo povzdigniti glasu.« To je velik problem, pravi, ker otrok ob takšni neustrezni vzgoji odraste v šestletnika, ki mora imeti ob vsaki težavi nekaj v rokah, in v polnoletno osebo, ki ves svoj čas preživlja na raznoraznih napravah, ker drugega ne zna. B predvideva, da bo otrok, ki se bodo razvili v problematične osebnosti kot posledica neustrezne medijske vzgoje, vse več. Po njenem mnenju potrebe po predmetih z medijsko vsebino včasih ni bilo, dandanes pa je ta, zaradi razvoja tehnologije in novih medijev, velika. Izobraževalne vsebine bi morale biti zanimive za razliko od večine ostalih predavanj, ki so jih otroci po njenih

izkušnjah deležni. Otroke je potrebno animirati, angažirati pri učenju. Sklepa, da lahko nazadnje medijska vzgoja vpliva tudi na agresivnost otrok, v smislu njihovega načina soočanja z realnimi problemi.

Oseba C si je prvi boljši telefon kupila iz lastnih prihrankov, ker so ji takšen pogoj postavili starši. Na nakup telefona je bila oseba ponosna, saj je ta telefon dojemala tudi kot svojo osebno lastnino. Če so jo starši v obdobju odraščanja kaznovali z odvzemom te naprave, je to ni prizadelo, zdelo se ji je »prav smešno.« Prosti čas je namreč raje preživljala zunaj s prijatelji ob igranju nogometa. To se je sicer zgodilo redko. Aplikacija Qustodio s katero sta jima s sestro mama in oče določala, katere aplikacije na telefonu lahko uporabljata in koliko časa tedensko, jo je naučila pametnega razpolaganja s časom, pravi. Prepovedi, ki jih je dobila v povezavi z uporabo naprav, so ji bile jasne. C je zgrožena nad današnjimi ekstremnimi medijskimi navadami nekaterih otrok, za katere meni, da so posledice tega, da se njihovim staršem enostavno ne ljubi jih vzgajati. Verjame, da bo imel mlajši otrok, ki je zasvojen z medijskimi napravami, pozneje probleme s koncentracijo pri pouku. Pridružuje se opazki osebe A, da so metode podajanja znanja v šoli nezanimive in kot take neučinkovite. »Ja, to je ful smešn, pridejo, ima Power Point, govori Power Point, uni sedijo in potem gre« opisuje svoje izkušnje. C pove še, da se starši velikokrat ne zavedajo svojih lastnih problematičnih navad. Sama je na primer zamerila očetu, ki je med družinskimi kosili spremljal tekme in vselej utišal ostale člane, ko so mu ti to moteče dejanje očitali.

Oseba D poroča, da je imela med tednom doma prepoved uporabe določenih naprav, na primer igranja računalniških iger, česar ni upoštevala, saj je bila ob popoldnevih sama, brez nadzora. Drugega mnenja ne poda.

Oseba E ni smela imeti telefona v sobi med spanjem, kar je ni motilo, saj ni čutila potrebe po tem, da napravo ponoči uporabljala. Pravi, da je omejitev kot otrok razumela, drugih ukrepov sicer ni imela, ker staršem ni dala povoda zanje. Za obdobje odraščanja svoje generacije ocenjuje, da sami niso potrebovali več usmeritev na področju medijev, ker so bili bistveno manj izpostavljeni raznoraznim medijskim napravam v primerjavi z otroki danes. E je prepričana, da so medijske navade odvisne od značaja, karakterja, ta pa v večji meri zavisi od vzgoje in bistveno manj genetskih predispozicij. Vzgoja je učinkovita do petega ali šestega leta, potem je za ukrepanje ali ustvarjanje neke samokontrole že prepozno. »Kolikor zna do takrat, zna«, zagovarja.

Oseba F, ki je zamenjala več telefonov, ni doživljala stiske, če je tega razbila. Čeprav ji potem starši niso dali novega, je imela vedno na razpolago starejše rabljene, katere je potem uporabljala dalje. Kadar so ji ga za kazen vzeli, je šla na družinski računalnik, na katerem je igrala igre in dostopala do Facebook profila svojega očeta. Predavanj na temo ozaveščanja o internetu se spominja kot nezanimivih, pravi, da jih v šoli ni poslušal nihče. F se ne spominja, da bi v sklopu šolanja imeli še kakšne druge oblike izobraževanj o medijih. Meni, da otroci sami poiščejo pojasnila pri starših, ko ta potrebujejo, kadar so jim medijske vsebine nejasne. To ni »nič kaj tako posebnega«, meni. V osnovni šoli ni bilo signala, kar naj bi uredilo vodstvo samo, dostop do brezžičnega omrežja Wifi pa je bil zaščiten z učencem neznanim geslom. Ta preventiven ukrep šole ocenjuje kot dober. Včasih so jim »fejst« učitelji med poukom predvajali tekme v razredu na velikem platnu, a jih je večina učencev spremljala zgolj zato, da ni bilo dela, učenja. F pa je v športu uživala. »...večinoma sem bolj gledala šport, serij sploh ne, filmov pa tudi ne, ker nisem nikoli uspela tako hitro podnapisov brati, ker nikoli nisem brala knjig, nisem znala dobro brati, mi ni šlo, šport je bil pa itak v slovenščini. Ful mi je bilo fajn gledati šport, še zmeraj ga gledam skoz.« Športni prenosi so bili hkrati zelo pogosto osrednji dogodek družinskih praznovanj, na kar ima zelo lepe spomine. F deli izkušnjo, ki jo imajo v družini z leto in pol starim bratrancem, ki je s telefoni izredno spreten – fotografira, vsebine briše, vseč so mu filtri na aplikaciji Snapchat... in zdi se, da je z napravami zasvojen, zato ga imenuje »magnet za telefone«. Če sama odmakne napravo na višje mesto, malček spleza in poišče način, da jo doseže, če to ugasne, joče. Starši mu posebnih omejitev ne postavljajo, nad permisivnostjo vzgoje je sama zaskrbljena, zgrožena, včasih jezna, stanje opisuje kot katastrofalno. Otrok ima težave z govorom, dodaja. Po drugi strani izpostavi sorodnike, družino sedmih otrok, ki so odraščali praktično brez naprav. Imeli so družinski računalnik, ki so ga lahko uporabljali, kolikor so vadili, do televizije so dostopali pri babici. A jih to jih ni nikoli omejevalo, kot tudi jim ni bilo nikoli dolgčas, ker sta bila starša iznajdljiva in so se veliko igrali v naravi. Še danes, ko so starejši otroci že dobili svoje telefone, so ti še vedno navajeni življenja brez naprav in jih imajo redko pri sebi, zato jih ni moč priklicati. Ko jih potrebuje, kontaktira kar strica in se prek njega dogovori vse potrebno. Otroci so sicer prihajali v stike z mediji in medijskimi vsebinami tudi v šoli, prek vrstnikov, zato so bili o vsem dobro obveščeni, ozaveščeni. »Poznajo stvari, nimajo jih pa. Pa tudi noben ne teži. Zelo lepo so vzgojeni.« F je mnenja, da so otrokove medijske navade pogojene predvsem z vplivi domačega okolja v katerem ta odrašča, in se pozneje v šoli zelo težko spremenijo.

○ Nihče od **udeležencev** v fokusni skupini A6 ni iskal dodatnega znanja o medijih izven šolskega časa. C meni, da v dobi odraščanja po tem niso čutili potrebe, ker jim je bila ta tema nepomembna, imeli so druge interese, treninge.

Oseba G o tej temi ni izrazila mnenja.

Oseba H pravi, da so bile med njo in njunima mlajšima sestrama velike razlike v starostih pri katerih so dobili v prve telefone – pri sestrah se je namreč to zgodilo veliko bolj zgodaj. Gre za spremembe v času, označuje. Ko so imeli odraščajoči v uporabi telefone na tipke, so bile razhajanja med vrstniki večja, s pametnimi telefoni pa ta postopoma izginjajo, saj so bili telefoni kljub velikim cenovnim razlikam razmeroma enako zmogljivi in dosegljivi vsem – bodisi za 50 bodisi za 500 evrov. H na primeru svoje sestre predstavi, kako imajo nadzor, omejevanje in prepovedi lahko nasprotno učinke [glej SpRV6, odgovor osebe H]. S skupino deli podatek, ki ga je nekje slišala, da naj bi bilo učenje lažje in bolj optimalno, kadar ima otrok po pol ure učenja 15-minutno pavzo, s čimer naj bi naraščala motivacija, zato se osebi H zdi kombiniranje šolskih obveznosti z uporabo medijskih naprav veliko bolj produktivno kot zgolj njihova prepoved uporabe. V kontekstu uporabe telefonov v šolskem okolju razmišlja, da enotna pravila za rabo telefonov, morda niso idealna rešitev, ker so primeri različni. Bolj smiselno se ji zdi, da bi se šolsko osebje z osebo, ki ji naprava ne preneha zvoni, pogovorilo. H meni, da smo ljudje na javnih mestih na telefonih zaradi socialne anksioznosti, na primer ko čakamo na avtobus, ko nismo sami. Zaradi tega se tudi pretvarjamo, da uporabljamo aplikacije, brskamo na primer po Instagramu. H pove o primeru starejšega gospoda, ki ga je pred tednom dni videl v kavarni. Ta je sedel in opazoval okolico, poslušal radio. H razmišlja, da sama ne bi bila sposobna takole posedati v lokalu v brezdelju, brez da bi pri tem uporabljala pametno napravo. Sprašuje se, kaj je sicer bolje: brezdelje ali uporaba telefona? Zaključuje, da ljudje ne poznamo več dolgega časa. Oseba H tudi pravi, da se otrok ne zaveda vpliva medijev, oglaševanja vseh oblik, ki ga je dandanes ogromno in več kot včasih. Pravi, da njegova starša uporabljata nove medije, a sta še navezana na tradicionalne. Njegov oče bi lahko spremljal le televizijo, a so vsebine na tem mediju dolgočasne, že videne. Mladi danes približno vedo, kako delujejo zadeve povezane z mediji in tehnologijo v ozadju, ne obvladajo pa več zadev bolj tehnične narave, na primer kako deluje avtomobil. Pri starejših je zgodba obratna. Mlajše in starejše generacije tudi zelo različno dojemajo in prakticirajo sodobne oblike komuniciranja kot je takojšnje sporočanje (instant messaging).

Oseba I pove, da so se otroci, katerim starši so jim za slabe ocene za kazen jemali telefone, bali rezultatov preverjanj znanj ali so želeli te, v primeru, da so bili slabi, pred starši skrivati čim dlje. Glede prihodnosti razmišlja, da se bodo nekoč tudi mladi postarali, tehnologija bo napredovala, naprave, ki jih uporabljajo danes, bodo postale zastarele.

Oseba J se iz obdobja osnovnega šolanja spominja sošolca, ki je bil zasmehovan s strani vrstnikov, ker ni imel lastnega telefona. Povečini so ga zmerjali tisti, ki so imeli zmogljive medijske naprave (telefone, igralne konzole). Na misel ji pride tudi škandal, v katerem se je punca iz sosednje osnovne šole posnela s fantom med spolnim odnosom. Zaradi tega je tudi njo mama spraševala, če se je morda sama slikala, snemala. Pravi, da se ni. Po drugi strani si J tega, da bi ji starši nadzirali vsebine na telefonu, ne more predstavljati. Obstajajo meje, pravi. In razmišlja, da ima napačna medijska vzgoja lahko posledice na drugih področjih življenja posameznika. Te so lahko za posameznika zelo krute in (celo zdravju) nevarne. Strinja se, da je včasih potrebno kot starš urgirati, če ti otrok laže, takrat je nadzor smiseln, nenapovedani in neutemeljeni vdori v zasebnost otroka pa se ji zdijo pretirani. Ima tudi izkušnjo s fakultete, ko je morala s sošolci pri predmetu angleščine med poukom oddati telefon v škatlo. Takšne zahteve se ji zdijo zgrešene. Pravi, da je vsak pri teh letih odgovoren sam zase in ve, da dela škodo sebi. Sicer razmišlja, da se je polemika zasebnosti v šolah začela zaradi nekega šaljivega posnetka, izmišljenega scenarija, ki je krožil po spletu in odprl pomembno dilemo, kaj profesor sme zahtevati od študenta. Dejstvo je, da nas po telefonu lahko kliče kdorkoli, ki nam želi predati kakršnokoli informacijo, lahko zelo osebne, delikatne narave, katero morda ne želimo deliti z ostalimi. Oseba J meni, da je zvonjenje telefona med poukom pomota, za katero zadošča opravičilo, vendar bi morali ločevati enkratne dogodke od ponavljajočih. Če ima oseba na telefonu izklopljen zvok, z napravo namreč ne moti drugih, le sebe. Je menja, da bi predmeti na Srednji medijski in grafični šoli Ljubljana, ki jo je obiskovala, čeravno so bili specifični, z vidika vsebin koristili vsakomur, ker pokrivajo osnove medijskega področja. Komentira, da imajo dandanes otroci telefone že pri 2. letu starosti, tak primer ji je tudi osebno poznan. Pravi, da je sama »do petega razreda še pesek jedla«, s čimer apelira na igro v peskovniku. Danes smo vsi odvisni od telefona, vključno s starši in profesorji, dijaki in študenti, je prepričana. Brez telefona izpadeš iz družbe, ne moreš komunicirati z ostalimi. Kadar je človek sam in uporablja telefon, tega ne dojema kot grozno početje. Nasprotno se zgrozi nad primerom družine, ki jo je opazovala v restavraciji verige s hitro prehrano McDonald's, v kateri sta bila starša in njuna manj kot 4-letna punčka med obrokom neprestano na telefonu, spregovorili niso besede; in

primerom babice, ki je peljala pet ali šest let staro vnukinjo na sladoled, a je ta ves čas uporabljala telefon, sladoled je kapljal povsod. V splošnem ocenjuje, da so sicer trendi zaradi družbenih omrežij postali hitrejši. Vidi, da si njena mama prizadeva, da bi ostala v koraku s sodobno tehnologijo, a so okusi mlajših in starejših generacij (na primer glede pesmi Evrovizije) različni. Predpostavlja, da so starejše generacije prej zadovoljne z medijskimi vsebinami in hkrati do njih tudi manj kritične kot mlajše, ker te primerjajo s tistimi iz svoje mladosti, napredek pa je v tem oziru velik. Napoveduje, da bo vsebin za mlajše generacije na družbenih omrežjih in spletnih straneh, kot je Youtube, vse več, starejšim ljudem (babici) pa bodo vse bolj naklonjeni klasični mediji, kot je televizija.

Oseba K pravi, da pred pametnimi telefoni te naprave niso bile kaj posebno uporabne ali zanimive. Dandanes lahko na ulici opazujemo skupine ljudi, kako so vsak na svojem telefonu. V obdobju odraščanja je zaradi igranja igre na igralni konzoli večkrat prišla v spor s sorojenci, a razlog za nasilje otrok po mnenju njenih staršev ni bila nasilna vsebina igre, temveč njen rezultat ter tekmovalnost bratov in sester. V kontekstu polemike uporabe telefona med poukom oseba meni, da je najprej odgovornost na dijaku, učencu, da ta poskrbi, da ima naprava izključen zvok, šele nato lahko zahteva, da šola spoštuje njegovo lastnino. S strani profesorja ni etično, da zahteva od posameznika, da se ta na telefon, ki mu zveni med učno uro, javi pred razredom.

Oseba L pove, da je bilo njeni generaciji druženje na prostem pomembnejše od statusa ali fotografije objavljene na družbenem omrežju Instagram. Pri svojih sošolcih je v času šolanja opazila, da ti v primeru slabih ocen te skrivajo pred starši, da na ta način prestavijo kazen, odvzem naprave. Je mnenja, da se zvonjenje telefona med poukom nekaterim zgodi redko, drugim se to pogosto dogaja, zato so situacije različne in imajo dve plati: učitelja in učenca. Zvonjenje telefona sicer dodatno ovira delo predavatelja in ni spoštljivo, doda.

Oseba M ne želi kritizirati vzgoje staršev, a meni, da bi sama v času odraščanja potrebovala strožje omejitve, kazni, prepovedi. Meni, da je prav, da starš ukrepa, kadar dobi otrok slabo oceno zaradi pretirane uporabe medijskih naprav, a narobe, če ga ta obsoja, ko je slabo ocenjen kljub vloženemu trudu. Takrat otrok odraščajoči potrebuje podporo. Pove, da njej osebno ni šlo pri predmetu matematike, zato so ji starši poiskali pomoč. Hkrati pozna primere, ko so mame in očetje zaradi neuspeha otroke obsojajo, čeprav tem neka snov ali predmet enostavno ne gre, ne leži. M meni, da ni potrebe, da bi starši o svojih otrocih morali vedeti vse. V navezavi na uporabo medijskih naprav v šoli se osebi reševanje zadev na način, kot to počno na osnovni šoli

Slovenske konjice (o katerem poroča oseba H) [glej SpRV6, odgovor osebe H], ne zdi ustrezen. Telefoni so v šolskem okolju prepovedani, za kazen naprave učencem odtujijo tudi do konca šolskega leta. Omenjena pravila se ji zdijo pretirana, čeprav razume razloge zanje, ker so na tej šoli imeli primer, ko so učenci posneli učitelja in ga objavili na spletu. Verjetno jih je strah in to razume. Vseeno M razmišlja, da osnovne šole pravilnikov na tem področju nimajo urejenih, čeravno bi jih morale imeti. Zdi se ji, da se tudi na splošno kot družba še ne znamo spoprijeti z vprašanjem mej glede zasebnosti in zvonjenja telefonov pri pouku, ter da za rešitve na tem področju potrebujemo več časa. M omenja Elona Muska, ki govori o novi vrsti človeka – humanoidu, saj so telefoni postali podaljšek naših rok. Pove tudi za primer režiserja iz Amerike, ki pravi, da mlajše in starejše generacije ne dojemajo medijskih naprav na enak način, da je koncept ljudem, ki niso odrasli s sodobnimi tehnologijami in novimi mediji, tuj in nedosegljiv, preveč abstrakten. Starejše generacije nimajo sposobnosti videti/doživljati vsebine tako kot mlajše, ker gledajo površinsko, medtem ko so mladi del vsebin, se poglobljajo vanje. Zato je digitalni svet novih medijev starejšim generacijam nedosegljiv. Zaključuje, da bodo tudi mladi nekoč v vlogi starejših in takrat oni ne bodo več razumeli svojih naslednikov. Vseeno pa je razvoju potrebno slediti, saj ga ne moremo ustaviti.

Oseba N se spominja, da je bilo v družbi njene sestre sprva zelo popularno dopisovanje prek sms sporočil, medtem ko si je sama te naprave želela predvsem zaradi možnosti predvajanja glasbe, šele potem so prišla družbena omrežja. Nasprotno njuna mlajša sestra želje po napravi sprva sploh ni imela. Razlike v želji ali potrebi po telefonu so bile med otroki v družini kljub majhni starostni razliki precej velike. Na področju vzgoje se N ne zdi prav, da bi kot mama otroka kaznovala zaradi slabe ocene, a opomni, da šele, ko odrastemo, vidimo napake pri vzgoji svojih skrbnikov, ko smo v tej vlogi pa delamo kot čutimo, da je najbolje. Posledično sklepa, da šele ko postanemo starši, lahko presojava o vzgoji. N odpre tudi vprašanje zasvojenosti ali odvisnosti naših življenj od telefona. Verjame, da so stalnica spremembe, zato bodo čez desetletje današnji mladi razmišljali in delovali podobno, kot razmišljajo in delujejo zdaj, mlajše generacije pa na nov, svojstven način in vse bo spet drugače. Prišli bodo novi telefoni, spremenili se bodo triki otrok (v smislu kako obiti kazni, op. a.).

PODVPRAŠANJA (specifična):

SpRV3: Kakšen odnos so imeli mladi do medijev v obdobju odraščanja v naši družbi?

Oseba A je v prvem razredu osnovne šole od staršev dobila svoj prvi telefon, čeprav sploh ni dobro vedela, »kaj je to«, pravi. Uporabljala ga je samo za klicanje. Pozneje si je dober telefona želela, ker ga je videla pri svojih starših. Oseba je v obdobju odraščanja rada spremljala program Disney Chanel, ki ga je dojemala kot svojo osebnost. Omejitve uporabe zaslonov s strani staršev je kršila, saj je geslo zaradi dobrega poznavanja očeta uganila in naprave uporabljala na skrivaj.

Oseba B je bila nad svojim prvimi telefonom na dotik navdušena, čeprav ni bil dober, pomembno ji je bilo le, da ga je imela. Televizijo so s sestrmi dobile na njihovo lastno željo. B se spominja, kako so bili kot otroci navdušeni nad dobrimi telefoni, ki so jih želeli videti, uporabljati in potem tudi sami imeti. A *imeti* zaradi telefonov samih, ne zato, da bi imeli boljše naprave kot vrstniki.

Oseba C se spominja, da je pri vrstnikih videla boljše telefone in si potem take naprave želela še sama. To je po dogovoru s starši potem tudi kupila in zanjo odštela veliko privarčevanega denarja. Na nakup je bila ponosna, telefon je dojemal kot res svojo osebno lastnino. Takrat je bil dober, čeprav se ga danes spominja kot počasnega in slabo operativnega. C je nato kupila še igralno konzolo Nintendo, ki »je bil top«, komentira. Kazni, kot je odvzem telefona, je niso prizadele, ker je čas raje kot na napravah preživljala na prostem s prijatelji ob igranju nogometa.

Oseba D si je v srednji šoli sama kupila svoj računalnik. Televizijo je dobila na lastno željo, a namesto česa drugega. Omejitve uporabe medijev je kršila, saj je bila v popoldanskem času med delovniki sama, brez nadzora.

Oseba E se zdi Samsung na dotik, ki ga je dobila v petem ali šestem razredu osnovne šole, neprimerljiv z današnjimi tehnologijami, telefone, ki je uporabljala v srednji. pa ocenjuje kot bolj zmogljive. Poudarja, da na vasi, kjer je odraščala, oseba, ki je imela boljši telefon, med vrstniki ni imela kakšnega posebnega statusa, ni bila nič boljša od ostalih. Otroci so si dobre telefone želeli predvsem zaradi naprav samih. Prepoved oziroma pravilo odsotnosti telefonov med spanjem, ki so ji ga določili starši, je spoštovala in razumela. Drugih omejitev ni imela, ker jih ni potrebovala. Skupnega gledanja televizije z družino se spominja kot druženja in preživljanja lepih trenutkov. Z mediji ni imela nobenih negativnih izkušenj.

Oseba F je dobila prvi telefon od staršev, a ta še ni imel igrice ali česarkoli drugega. Kljub temu ji je zadoščalo že dejstvo, da je bil na dotik. Na tej napravi je imela kakšnih pet pesmi, a je bila z izborom izjemno zadovoljna, počutila se je, »koliko sem kul«, opisuje. Kadar je telefon razbila, ji to ni predstavljalo večjega problema, ker so imeli doma vedno rabljene naprave na

zalogi. F knjig ni nikoli brala, zato meni, da je imela pozneje težave z branjem. Šport, ki jo izredno zanima, do danes rada spremlja tudi po televiziji. Ta medijska aktivnost je bila hkrati družinski ritual, na katerega ima zelo lepe spomine. Kadar je dobila prepoved uporabe telefona, je koristila računalnik. Onemogočen dostop do omrežja in prenos podatkov v osnovni šoli pa ocenjuje kot dober ukrep.

Oseba G si je telefona želela, ker so ga imeli sošolci.

Oseba H pove, da je prepričala očeta, da ji je naložil ali kupil računalniško igro, ki jo je sicer igrala s svojo le nekaj let starejšo teto. Hkrati meni, da se ji ocena 1 pri fiziki v polletnem spričevalu ne zdi dovoljšen razlog, da starši za kazen prodajo otrokov računalnik. To je namreč izkusila tudi sama. Prav tako se ji ne zdi zelo sporno, če otroci po šoli gledajo kakšne oddaje in se šele potem posvetijo drugim obveznostim, ker to vsi počno, tudi odrasli. Za primer navede lastnega očeta. Oseba H pravi, da je vedno iskala in našla načine, kako obiti omejitve in izpostavi, da je sama ob kazni, ko so ji vzeli telefon, samo čakala, kdaj ga bo dobila nazaj. To je doživljala na podoben način, kot če bi ji vzeli igračo. Pravi, da je bilo telefon lažje skrivati kot PSP igralno konzolo, saj je ta bila glasna in svetila. Pri slednji je zato morala uporabiti več domišljije (oponašanje glasnih sanj, smrčanja), da je zadevo prikrla. H razmišlja, da je starejšim najtežje razumeti abstraktne koncepte ali gledati na primer iceberg filma na Youtube spletni strani, mlajšim pa so te zadeve samoumevne. Dodaja, da imamo mlajše in starejše generacije tudi zelo različen odnos do komuniciranja prek spleta, kot je takojšnje sporočanje (instant messaging).

Oseba I pove, da so imeli doma sprva en skupen, star in nezmogljiv računalnik, pozneje pa si je z lastnim denarjem kupila svojega, tudi za potrebe šole. Pravi, da ji je bilo v času odrasčanja vseeno za pametne telefone, večje zanimanje za te naprave je imel njen brat. Meni, da sama ni čutila potrebe, da bi na telefonu počela kaj neprimerne, ker ji starši nikoli niso nadzirali vsebin na napravi.

Oseba J je v sedmem razredu dobila prvi telefon na dotik, ki še ni bil pametni, a ga je imela, da se je z njim bahala. Prvi fotoaparati si je oseba kupila sama z denarjem, ki ga je dobila za birmo, rojstni dan, k nakupu računalnika v prvem letniku pa so finančno prispevali tudi starši. Ko si starejši brat kupi svoj prenosni računalnik, je bila ljubosumna in je trmarila staršem, saj si ga je želela še sama. Z njim ji namreč ne bi bilo več potrebno hoditi v družinsko računalniško sobo. Ko dobi prvi prenosni računalnik, ta ni zmogljiv. Če bi njen starš bral njena sporočila na

telefonu, bi sama izgubila zaupanje vanj, pravi, in da v tem primeru raje sploh ne bi imela telefona. Zaupanje s strani svojih staršev, zaradi katerega je ti niso kaznovali za vsako malenkost, zelo ceni. J pravi, da mediji niso vedno krivec za težave z učenjem, da je to pomembna razlika, ki sta jo njena starša prepoznala. Oseba si je zelo želela imeti Facebook profil, starša sta ji to odobrila pod pogojem, da dobi oceno 5 pri matematiki, čeprav ji ta ni šla najbolje. A se je zelo potrudila in uspela. Ima dva profila na Instagramu, na zasebnem deli bolj osebne zadeve, trenutke, ko se znori s prijatelji, ki jih ne želi deliti z mamo in očetom. Pravi, da sicer ne gre za nič tako zelo spornega. Na družbenih omrežjih piše v polomljeni angleščini. Telefon osebi predstavlja pripomoček, ki omogoča stik z bližnjimi. Ko ji ga je v osnovni šoli učiteljica za kazen odtujila, se ji je zlagala, da ga potrebuje za organizacijo dogodka, da ga je dobila nazaj. C se zdi nelogično in zgrešeno, da je morala kot študentka med predavanji oddati svoj telefon v škatlo. To, da je ustvarila profile staršem na družbenih omrežjih, označuje kot največjo napako življenja. Smešno se ji zdi, da se gredo ljudje dandanes družiti ven s prijatelji in potem visijo na telefonu. Do medijskih izdelkov je zelo kritična in pričakuje kvaliteto, saj se je v srednji šoli izobrazila iz medijske smeri. Opazila je, da ima ista vsebina tudi popolnoma različen učinek in vtis nanjo kot na njeno mamo. Slednja na televiziji z užitkom spremlja tudi zadeve poceni produkcije, slabe igre, sama pa jih kritizira. Razmišlja, da so starejše generacije prej zadovoljne in manj kritične, saj filme in serije primerjajo s tistimi iz svoje mladosti, napredek pa je v tem oziru velik. C je gledanje iceberg filma, enournega dokumentarca, ki razlaga o filmu, izjemno zanimivo početje, medtem ko njene mama te vsebine ne privlačijo in jih ne bi razumela. Oseba J Discorda pri komunikaciji prek spleta ne mara, prisega na Snapchat ali klepetalnik.

Oseba K pove, da kot otroci potrebe po pametnih telefonih niso imeli, želeli so si jih, da bi se počutili pomembne. S sorojenci z računalnikom ali elektronskimi igricami ni bila obsedena, a pravi, da so bili zaradi igralne konzole vedno pri sosedu. Pozneje, ko so dobili svoj Xbox, jim je bila najljubša neka igra z nasilno vsebino, zaradi izidov katere se je med njimi pogosto vnel prepir, pretep. Prek telefona so z vrstniki komunicirali in se dogovarjali v par stavkih.

Oseba L meni, da je njeni generaciji bilo druženje na prostem pomembnejše od statusa ali fotografije na družbenem omrežju Instagram. Spominja se, da so bili kot otroci navdušeni nad računalniškimi igrami dirkalnih avtomobilov, ki so jih videli pri bratrancu.

Oseba M pove, da jo je bilo na področju televizije težko vzgajati, ker je bila nad vsebinami pretirano navdušena. S filmi je bila obsedena, pravi, da jo je vse zanimalo. Starši so ji govorili,

da prekomerna izpostavljenost ni dobra, a brez učinka. M je v otroštvu iskala načine, kako bi se lahko pridružila igranju računalniških iger s starejšim bratom. To ji je uspelo, ko je imela zobobol, ker je želela z igranjem odmisлити bolečino, odpraviti slabo voljo. Hkrati je bila to priložnost, da je pridobila dostop do računalnika in status. M ocenjuje, da starejše generacije sposobnosti dojemati vsebine v celoti kot mlajši, nimajo, ker gledajo površinsko, medtem ko se mladi doživljajo bolj kot del vsebine, se poglobljajo.

Oseba N se spominja, da ji je bil telefon na tipke starejše sestre zanimiv. Ko je dobila svojega, je bil ta za takratne razmere zmogljiv, ocenjuje. Pove, da je bilo v takratnem času zelo popularno dopisovanje prek sms-ov, pozneje se je pojavil Facebook. Ta ji je bil zelo privlačen, zato si je tudi sama čim prej želela svojega. N meni, da so bile želje po telefonu med njo, njeno starejšo in mlajšo sestro velike razlike, saj si je sama naprave želela predvsem zaradi možnosti poslušanja glasbe, starejša sestra ga je uporabljala bolj zaradi komuniciranja z vrstniki, medtem ko mlajša sestra potrebe po napravi sploh še ni imela. Nato pove, da je sprva telefon potrebovala za klicanje staršev iz šole po pouku, potem ga začne uporabljati zaradi želje po komuniciranju prek aplikacij Snapchat, Facebook. Iz obdobja odraščanja se spominja, da sta z mlajšo sestro igrali računalniške igre, na računalnik, pravi, da sta bili nanje kar »nori«. N je kazni odtujitve telefona doživljala kot grozne, ker je vedela, da potem naprave ne bo videla dlje časa. Nad nadzorom vsebin na telefonu v zadnjih razredih osnovne šole s strani mame je bila vsakič znova presenečena, saj ni pričakovala, da ji bo ta vnovič vzela telefon in začela pregledovati sporočila. Ob tem ji je bilo zelo neprijetno, saj si je v času pubertete s prijateljicami pisala zasebne zadeve, na primer o fantih. Oseba bi ta nadzor razumela, če bi takrat počela kaj neprimerne. Po drugi strani meni, da je njena mama tako ravnala, ker jo je želela zaščititi, saj je sama obiskovala problematičen razred na problematični osnovni šoli. Ko čez leta mama ponovno želela osebi N pregledati vsebino sporočil na telefonu, je bila ta že v srednji šoli, zato na to ni pristala. Takrat se je šolala zdoma, v Ljubljani, zato je čutila, da se osamosvaja. N se danes ob opazovanju medijskih navad svoje mame »drži za glavo«, čeprav ima sama podobne. V splošnem meni, da človek oblikuje nek odnos do tehnologije, ki ga težko spreminja v času, saj se ta skozi življenje ohrani. Oseba opozori na dandanašnjo odvisnost od naprav preko celega dneva. Ta se začne zjutraj z alarmom, ki je nadomestil petelina, zvečer pa človek poleg nastavitve časa bujenja na telefonu preveri še ogromno drugih stvari, da nazadnje na aplikacijo budilke pozabi. To izkuša tudi sama. Pripomni, da sama vedno govori, da bo imela moža »s kmetov«.

SpRV4: Na kakšne načine različni deležniki vplivajo na medijske navade in medijsko vzgojo mladih v obdobju odraščanja v naši družbi po poročanju mladih?

Oseba A se spominja, da je v osnovni šoli hodila na predmet povezan z mediji, ki se je najbrž imenoval Multimedija. Tam so pisali enostavne seminarske naloge, praktičnega dela niso imeli. A so telefoni prevzeli v domačem okolju, saj so imeli njeni starši dobre naprave znamke iPhone. Vpliva vrstnikov na tem področju ni zaznala. Prvi telefon je dobila na pobudo očeta in mame, ki posebnih zadržkov v kontekstu uporabe naprave nista imela. Oseba je bila sicer kasneje deležna časovnih omejitev uporabe telefona, a je očeta tako dobro poznala, da je geslo, ki ji je preprečevalo dostop do vsebin (Screen time), uganila in napravo uporabljala skrivoma. S starši ni nikdar igrala elektronskih iger in se razen branja iz otroštva ne spominja posebnih družinskih medijskih aktivnosti. Na medijske navade najmlajših in »dojenčkov«, ki znajo dandanes telefone že zelo zgodaj zelo dobro uporabljati, gleda z grozo. V nekem dokumentarcu je videla, kako pomemben je očesni stik med mamo in otrokom. Težavo vidi v starših, ki nočejo priznati, da so od telefona odvisni tudi sami. Kadar ima otrok takšne starše, njihove navade drugi bolj pozitivni vplivi težko prekosijo, meni. Rešitev je lahko zgolj šola, a le do določene mere, ker šolanje nastopi prepozno v razvoju otroka. Izpostavi pomisleke glede enosmernosti komunikacije, ki je verjetno prisotna med otroki in starši, ki so medijem sami prekomerno izpostavljeni. Sklepa, da ti, v primeru, ko jih mlajši opozorijo na njihovo problematično rabo medijskih naprav, odreagirajo obrambno, napadalno: »Kaj boš ti meni govoril, sej jaz vem, kar rabim vedeti, meni je vseeno, kaj si ti misliš!« Torej ne dopuščajo, da bi jim kdorkoli pametoval in jim je vseeno, kaj si otroci mislijo o njihovih medijskih navadah. Ugotovimo, da ima sama podobno izkušnjo. Ko jih je mama kot otroke opozorila, da so preveč na telefonu, so ji ti očitek vrnili, saj je sama veliko časa preživela na aplikaciji Facebook. Odgovorila jim je: »Kaj tebe to briga!« To razume kot dvojna merila. Glede izboljšanja medijskih navad in medijske pismenosti odraslih izrazi negotovost. »Ful staršev, ki sicer nočejo priznati, je odvisnih od telefona. In če so starši odvisni, potem pri otroku ne bo nič drugače. Dvomim pa, da lahko pomagamo staršem, ker je zdaj že prepozno.« Nove medije in družbena omrežja po njenem mnenju nanjo niso vplivala. Ne spomni se, da bi tam videla kakšne zadeve in si jih potem želela. To pa zato, sklepa, ker so sami kot otroci že pred stikom z mediji vedeli, kaj jim je všeč. Hkrati pravi: »Disney Chanel je bil cela moja osebnost.« O mami pove, da je velika uporabnica telefona in družbenega omrežja Facebook, čeprav je aplikacija po mnenju osebe dandanes nezanimiva. »Moja je bila skozi na Facebooku. Skoz, skoz, ampak res skoooooz. Nisi je vidu, da ne bi scrollala [iz eng to

scroll = pomikati se], čeprav se nič ne dogaja tam več. Ampak skozi je bila na telefonu.« Rada ima tudi platformo Pinterest, na kateri išče, zbira slike notranjega oblikovanja (dekorja). Oče je zelo aktiven na družbenem omrežju Twitter. Starša zvečer skupaj gledata Netflix.

Oseba B omenja vpliv šole. Poroča, da so bili v osnovni šoli telefoni prepovedani, medtem ko so imeli na Srednji medijski in grafični šoli v Ljubljani različnih naprav na pretek in so se tam z njimi tudi spoznavali. Pri teoriji je bilo bolj strogo, pri praksi pa je bila raba telefona včasih celo zaželeno. Oseba se spominja, da so imeli v osnovni šoli neko predavanje na temo varnosti na internetu, in čeprav je prepričana, da so imeli tudi izobraževanje o medijih, se tega ne spominja. Ne dvomi, da je bilo to nezanimivo, kot vse ostale šolske delavnice. Telefon si je sama zaželela, ker ga je imela njena starejša sestra. A poudari, da v času njenega otroštva telefoni niso nadomeščali igrac in tudi sicer starši otrokom niso dajali elektronskih pripomočkov vsakič, ko so ti sitnari. Ko je bila mlajša so pri očetu brali eno in isto knjigo zgodbic, dokler ni izšla druga. Igrali so tudi igrice na napravah. S sestrama je imela doma v souporabi televizijo, ki se je nahajala v eni izmed njihovih spalnic, ki so bile med seboj povezane – to je bila neke vrste otroška dnevna soba. Tudi sama omenja Disney Chanel in oddajo Shake it Off, zaradi katere se je začela ukvarjati s plesom. V kontekstu disciplinskih ukrepov na področju medijev pove, da so starši prišli do zaključka, da kazen z odvzemom telefona ni praktična rešitev, ker potem niti sami ne morejo stopiti v stik z njo. Namesto tega so doma izklapljali WiFi napravo, kar se je B priučila vklopiti nazaj in to počela na skrivaj. Vzgoja in medijske navade mame in očeta po njenem mnenju bistveno vplivajo na razvoj medijskih navad otroka. Hkrati dodaja, da današnjim staršem primanjkuje odločnosti, saj ti nad otrokom ne povzdignejo več glasu. Opaža, da imajo problem predvsem mlajše generacije, ki so v stiku s pametnimi telefoni že od malega. Nekateri so pri šestem letu že navajeni, da je ta naprava rešitev oziroma umik od problemov. Ko tak otrok postane mlada odrasla oseba, ne pozna drugega kot telefona in računalnika. Ta težava pa se začne s starši. B razmišlja, da je primerjanje igračk med vrstniki danes preraslo v primerjanje telefonov, kar imenuje »peer pressure«. Oseba se strinja z osebo E, ki je poudarila, da so si kot otroci naprav želeli zaradi naprav samih in ne iz tekmovalnosti, da bi bili boljši od vrstnikov.

Oseba C je obiskovala osnovno šolo, v kateri učenci niso smeli imeti telefonov, kršiteljem so telefone vzeli in jih zaklenili v omaro. Nadalje je na C v kontekstu medijskih navad in vzgoje vplivalo šolanje na srednji medijski in grafični šoli v Ljubljani, kjer so imeli veliko naprav. Podobno kot B pravi, da se je takrat tudi sama začela bolj ukvarjati z računalniki in

elektronskimi pripomočki. Telefone so sicer pri določenih predmetih lahko uporabljali z dovoljenjem profesorjev, sicer na splošno pri pouku načeloma ne. Kršiteljem so naprave včasih tudi odtujili. Metode podajanja znanja učiteljev in izobraževalcev, ki pridejo kot zunanji strokovnjaki predavati na šole, C opisuje kot nezanimive in zato neučinkovite. Meni, da je v procesu premalo vključevanja učečih se: »...pridejo, ima Power Point, govori Power Point, uni sedijo in potem gre.« Iz ranega otroštva se spominja, da ji je oče skupaj s sestro pred spanjem bral knjigo ob kateri so se igrali nekakšno igro ugibanja. Pozneje je s starši gledala resničnostne šove. Osebi so prvi telefon priskrbeli starši za potrebe klicanja. C so starši dovolili imeti dober telefon, če si ga kupi sama iz lastnih prihrankov. To je tudi storila. Za slabe ocene v šoli so jo starši včasih kaznovali z odvzemom naprave, a je bila to redkost. Ta kazen je zaradi drugih večjih interesov tudi ni prizadela. Rabo naprav njej in sestri starši omejujejo še z uporabo aplikacij kot je Oustodio. Ta omogoča, da starša določita čas, ki ga otrok sme porabiti za posamične aplikacije. Po prekoračitvi omejitev se telefon lahko uporablja le še za klicanje. Kazni so bile osebi v otroštvu jasne. C osvetli, da imajo včasih s samoomejevanjem pri uporabi medijev težave starši sami. Spominja se, da je njo in ostale družinske člane zelo motilo očetovo spremljanje tekme med nedeljskimi družinskimi kosili. Čeprav so se vsi jezili nanj, naj preneha, ta njihovih prošelj ni upošteval. Zato C pravi, da se starši svojih navad velikokrat ne zavedajo. Oseba je zgrožena nad današnjimi ekstremni izpostavljenosti medijem nekaterih otrok in njihovih skrbnikov. Včasih sama opazi, kako mame peljejo otroke v vozičku po ulici in jim dajo svoje telefon za dalj časa, četudi jim ti izprazniyo baterije, samo da imajo same mir. C poroča, da so imeli njeni vrstniki v času odraščanja v osnovni šoli sprva boljše telefone kot ona, zato jih je želela tudi sama. To je povedala staršem, ki so ji nakup dovolili, pod pogojem, da ga sama financira iz prihrankov. Po drugi strani se spominja, da je v otroštvu prosti čas najraje preživljala s prijatelji na prostem ob igranju nogometa. Po razmisleku ugotovi, da je nanjo znatno vplival film Fast and Furious, ker od prvega ogleda v otroštvu do danes hitri in dobri avtomobili ostajajo njen velik interes – če bo imela denar, si bo nekoč enega privoščila še sama. Pove, da njena mama občasno igra igrico Candy Crush na telefonu in ima aplikacijo Viber, prek katere se pogovarja z otroki.

Oseba D iz osnovne šole nima nobenih spominov s področja medijske vzgoje. Spominja se, da se je z mamo veliko prepirala glede izbire programskih vsebin na domači televiziji, zaradi česar je potem na lastno željo dobila svojo. D je bila med tednom v popoldanskem času veliko sama doma in ker nadzora ni imela, je lahko med delavniki kršila pravila glede rabe naprav. Teh ji

niso zaklepali ali izklapljali, računalnik ji je mama za kazen vzela le v skrajnem primeru. Ob nedeljah sta z mamo med čiščenjem hiše vedno poslušali radio, z očetom je občasno spremljala nogomet po televiziji. Ugotavlja, da so mediji nanjo vplivali bolj v smislu razpoloženja in čustev, ki so bila pozitivna ali negativna, odvisno od izida športnih tekem. Mama je zdaj več na telefonu kot včasih, vedno je pa veliko brala, poslušala radijski program, glasbo. Medijev ni nikoli uporabljala pretirano, ocenjuje.

Oseba E se iz otroštva spominja, da sta ji starša veliko brala, pozneje je z njima konec osnovne šole in v srednji šoli gledala televizijo, večinoma ob vikendih in najpogosteje resničnostne šove. Te trenutke ima v lepem spominu. Z njima nikoli ni igrala igrice na elektronskih napravah. Doma so imeli pravilo, da se telefoni čez noč niso prisotni v spalnici, kar so spoštovali vsi člani. »Meni je mama zmeraj rekla, da ne rabim naprav medtem, ko spim, sploh zraven glave. Sem razumela, da je bilo to zato.« Drugih omejitev ni imela. E pravi, da so si kot otroci naprave sicer sami res želeli, ker so te videli pri vrstnikih, a ne zaradi nevoščljivosti, temveč zaradi zabave, njihove uporabnosti. Meni, da je vzgoja staršev zelo pomembna, ker vpliva na razvoj značaja osebe, ta pa na njegove navade – tudi medijske. Medijska vzgoja in razvoj dobrih navad sta po njenem mnenju ključna do petega ali šestega leta. Za primer izpostavi aktualno problematiko otrok, ki brez naprave z zaslonom pred seboj niso več sposobni prehranjevati se. Težava je, ker starši z elektronskimi pripomočki rešujejo sitnobo, tako ti izgubijo moč in zmožnost razvoja samokontrole. Mediji po njenem mnenju nanjo niso vplivali, če že, pozitivno. Kot razlog navaja dejstvo, da so sami telefone dobili dokaj pozno, ko so že imeli razvit značaj in osebnost, za razliko od današnjih generacij. Mama ima telefon, ampak nobenega družbenega omrežja, samo mail. Napravo uporablja za službene zadeve in klice. Televizijo gleda po končanem delu. Oči vedno spremlja šport in bere razne politične vsebine. Ima družbeno omrežje Facebook, ki ga ne uporablja prepogosto.

Oseba F je obiskovala osnovno šolo, v kateri prenosa podatkov ni bilo, dostop do brezžičnega omrežja Wifi je bil zaklenjen z geslom, ki ga učenci niso poznali, zato telefonov razen za fotografiranje ni bilo smiselno uporabljati. Pravi, da so včasih prišli »...kakšni strici in so nas potem kao ozaveščali o internetu. Samo itak po navadi ni nobeden nič poslušal, ker ni bilo zanimivo«. Spominja se delavnice o alkoholu, o medijih ne. Športne dogodke so včasih, če je bil učitelj »fejst«, učenci lahko spremljali kar med poukom v učilnici na velikem platnu, pomembnejše celo z ostalimi razredi v šolski avli. Oseba F je od ostalih starejših družinskih članov dobila v uporabo rabljene telefone. Pravi, da starši niso želeli, da ima v otroštvu in rani

mladosti dobre naprave, ker so se bali, da bi potem preveč časa preživela na napravi. Hkrati je ta služila zgolj za telefoniranje, predvsem komunikacijo s starši. Odvzem telefona je bila kazen za slabo oceno, ki se je navadno vršila čez vikend, občasno med tednom. Takrat je oseba kot nadomestek uporabljala računalnik, na katerem je igrala igre ali se kratkočasila na družbenem omrežju Facebook svojega očeta. Tako kot ostali člani družine tudi sama ni nikoli brala. V obdobju odraščanja je na računalniku igrala igrico Penguin Diner ali pri igri opazovala starše, najpogosteje mamo. Skupaj s starši je po televiziji spremljala šport in priložnostno ob vikendih resničnostne šove. Pomemben, osrednji del druženj in praznovanj s sorodniki je predstavljalo spremljanje prenosov tekem, na kar ima zelo lepe spomine. Oseba pri razmišljanju o medijskih navadah omenja primer žlahtnikov, družine v kateri malček star eno leto in pol pretirano, a zelo učinkovito uporablja telefone, je od njih zasvojen, njegova starša pa to problematično vedenje dovoljujeta. Takšno vzgojo ali pomanjkanje te F obsoja, meni, da bo imel otrok, v kolikor se nič ne spremeni, v šoli enak problem, nad stanjem je zgrožena. Po drugi strani predstavi diametralno nasprotno sliko, druge žlahtnike, ki so odraščali brez telefonov na vasi. Veliko so bili v naravi, imeli iznajdljive starše, a so vsi lepo socializirani. »Zelo lepo so vzgojeni«, pravi. Še danes, ko so nekateri že dobili pametne naprave, enostavno nimajo navade, da bi jih uporabljali ali nosili s sabo. »Jaz pokličem lepo strica in on vse zrihta.« Na te otroke sicer vplivajo vrstniki, prek katerih ti lahko ti, poleg družinskega računalnika in televizije pri babici, dostopajo do medijskih vsebin, s katerimi so zelo na tekočem. F ocenjuje, da mediji nanjo v obdobju odraščanja niso posebej učinkovali, čeprav ji je spremljanje pomembnih športnih prenosov prek televizije predstavljalo enega lepših dogodkov v domačem in šolskem okolju – obliko druženja. V smislu negativnih učinkov izpostavljenosti medijev se bolj navezuje na prej omenjenega bratranca, malčka, ki je neprestano v stiku s pametnimi napravami in z njimi spretno operira, čeravno ima sočasno govorne sposobnosti slabo razvite. Trenutno tako kot njena mama rada igra igro prelivanja barv na telefonu, ki je zelo oglaševana in popularna. F v skupini vpraša kolege, če je še kdo zasledil oglas zanjo. Pove, da je pred kratkim kupila tablico z digitalnimi državnimi boni. Mama ima dandanes profil na družbenih omrežjih Facebook, Instagram in Snapchat. Slednjega ne uporablja, ker nima veliko kontaktov in potem »nimaš kaj početi«, Na Instagramu sledi približno desetim osebam ».. če ti dajo kaj gor na story, vidi, če ne, nič ne vidi.« Starša ob večerih že dlje igrata igrico Settlers, ki jo imajo na CD-ju. Očetu ta predstavlja sprostitev po dolgem delovnem dnevu, mama včasih to počne že čez dan. Tudi oče ima profil na družbenih omrežjih Facebook in Instagram, a ju ne zna uporabljati, za slednjega

nihče ne ve, kdo mu ga je naredil. Ima ogromno enih sporočil, na katera ne zna odgovoriti. Rad bere politične vsebine, televizijo spremlja aktivno in pasivno.

Oseba G se spomni, da so imeli v osnovni šoli neko izobraževanje v povezavi z varnostjo, a meni, da udeležba ni bila obvezna in da je zadeva potekala v popoldanskem času. Pred šestim razredom ji starši niso dovolili imeti lastnega telefona, ker so menili, da ne bo znala varno ali ustrezno uporabljati spleta. Spomni se, da jo je mama posvarila, naj pazi, kaj počne na spletu. Pravi, da si je telefona sama želela, ker so ga imeli njeni sošolci. Ko ga je dobila, te naprave ni imela neprestano pri sebi, družbenih omrežij ni uporabljala, zato meni, da mediji nanjo niso imeli posebnega vpliva. Starši so ji za napačno ravnanje grozili z odvzemom telefona in te grožnje včasih uresničili. Takrat naprave ni imela teden do dva. Vsebine na telefonu ji niso nadzirali. Televizije niso nikoli gledali skupaj kot družina, z izjemo kakšnega filma v njenem otroštvu. Pravi, da z mamo dandanes ostaja v stikih prek klepetalnika. O drugačni interakciji ali pogovoru s starši v povezavi z mediji ne poroča. Njena mama nekaj časa ni imela telefona. Ko ga je dobila, si je ustvarila profil na družbenem omrežju Facebook, na katerem ostaja do danes dejavna, medtem ko računa na družbenem omrežju Instagram ne uporablja.

Oseba H se iz časa šolanja v obdobju odrasčanja ne spominja, da bi imeli kakšna predavanja na temo medijev. Pripoveduje pa, da je osnovna šola v Slovenskih Konjicah, ki jo obiskuje njena mlajša sestra, znana po tem, da je zelo zastarela na področju medijske vzgoje. Učitelji naj bi imeli obupen odnos do tehnologije, ki jo učenci uporabljajo, do njihove zasebnosti, pravi. Od sestre je slišala za primer, ko je njenemu sošolcu zvonil nov telefon in ker ta ni prepoznal novega zvonjenja, je učiteljica od njega zahtevala, da se javi na klic v razredu, da bi izvedeli, kdo ga kliče. H meni, da osnovne šole pravilnikov na področju uporabe medijskih naprav nimajo urejenih, čeravno bi jih morale imeti. Na omenjeni osnovni šoli so zadeve poostriili zaradi primera, ko je učenec posnel učitelja in posnetek objavil na spletu. To se osebi zdi razumljivo, kot manj umevno pa komentira ukrepanje šole, ki ob kršitvi pravilnika naprave otrokom odtuji. »Bolj smiselno bi bilo: *V začetku ure dajte telefone v škatlo, nekaj takega, ... pa jih dobite pol.* Ne pa: *Če te vidimo s telefonom, ti ga do konca leta ukrademo*, tudi če pridejo starši, nič ne morejo. Potem se pa čudijo, da pridejo starši z odvetniki v šolo. Potem so pa starši krivi« in »... to pa že krši neke človekove pravice.« Pravi, da so profesorji in učitelji tudi hipokriti, saj zahtevajo, da imajo dijaki, učenci izključen zvok na telefonu, potem pa njim zvoni in takrat se umaknejo na hodnik, javijo. Pravila glede uporabe telefonov niso vedno enaka za učitelje in učence in H se sprašuje, ali je temu tako, zaradi pozicije podajalcev znanja. Omejitve

rabe telefona na način, da jih morajo učenci, dijaki odložiti med poukom v škatlo, se ji prav tako ne zdijo najboljša rešitev, ker ga morda nekdo nujno potrebuje. V šoli bi se morale tovrstne težave urejati z dialogom in individualnim pristopom med učiteljem in učencem. V kontekstu vpliva vrstnikov komentira, da so bili s prihodom pametnih telefonov vsi otroci bolj ali manj na istem, ne glede na vrednost naprav, pred tem so bile razlike večje, že v smislu ali si telefon sploh imel. Doma je oseba H družinski računalnik uporablja v razmerju z časom, ki ga je posvetila šoli in gospodinjiskim opravilom. Skupaj z družino so gledali resničnostne šove, humoristične nanizanke in tega se H spominja kot zabavnega početja. Lasten telefon je H dobila zaradi potrebe komuniciranja s starši. Ko sta starša menjala telefone, sta rabljene naprave dala v uporabo najstarejšemu otroku, ta potem mlajšemu in slednji najmlajšemu. Pravi, da je imela glede uporabe medijev strogo vzgojo, oče je vse medijske naprave nadziral, a se je oseba naučila te prepreke obiti in tako aplikacije na telefonu, računalnik, televizijo uporabljala brez vednosti staršev. Ko bi morala že spati, je H ponoči skrivoma igrala igre na PSP igralni konzoli ali telefonu, če je zaslišala korake, pa se je pretvarjala, da spi. Osebo so starši za neuspeh v šoli lahko kaznovali z odvzemom telefona tudi za dva meseca, ob slabih rezultatih polletnega spričevala (ocena 1 pri fiziki) pa je oče njen računalnik kar prodal. Prvi ukrep sam ocenjuje kot neučinkovit, ker težave ni odpravil, sam pa je le čakal, da mine, drugi se mu zdi pretiran. Tudi njegovi vrstniki so se kaznim začeli izogibati tako, da so slabe ocene skrivali in deloma načrtovali, kdaj bodo kaznovali. »Se mi zdi, da je tudi zadeva motivacije. Ti samo povejo, da ne smeš televizije ali na računalniku biti. Potem tudi nimaš veliko motivacije, ker veš, da boš tisti dan samo za knjigo bil, pa šel spat.« Oče je imel vse pod nadzorom, pravi. Ko pa je želel osebi kot njegovi sestri namestiti aplikacijo starševskega nadzora, ki prek GPS-a sledi lokaciji naprave, se ta upre, ker se počuti dovolj stara. Oseba pravi, da je bila zaradi vseh naštetih pravil iznajdljiva. Izpostavi, da je sam ob kazni, ko so mu vzeli telefon, samo čakal, kdaj ga bo dobil nazaj, kot če bi mu vzeli igračo, v fokusni skupini (A8) pa člane povpraša, ali se jim po njihovem mnenju morda ne zdi bolje, da bi se starši v takih primerih z otroki pogovorili. Glede pomena odnosa in zaupanja se H strinja z osebo J. Njen oče svojim otrokom ni dovolj zaupal, pogovor bi bil boljša rešitev kot kazni, omejitve. Odvzem naprav lahko vodi do tega, da komunikacija s starši o ocenah postane stvar preračunljivosti otroka. H meni, da telefon uporabljamo, ker ga imamo, ker je pri roki. Ljudje ne poznamo več dolgčasa. Še iz otroštva se spominja interaktivnega reklamnega letaka, podobnega adventnemu koledarju, pri katerem si lahko odpiral okenca in dobil igračko, potem omenja McDonalda, ki ponuja balončke, igračke in vzbuja željo po zabavnih stvareh, pravi, da so ti oglasi vseprisotni in da včasih v oglaševanju

tudi ni bilo omejitev, zato sklepa, da so bili kot mladi vsemu temu zelo podvrženi. H razmišlja, da je danes tega še več, a se ljudje vseeno ne zavedamo, kako učinkujejo na nas, »In vidiš potem sto reklam na primer na Instagramu in se ne zavedaš čisto, da vplivajo nate, vseeno pa hočem tisto iz Wish-a kupiti, zdaj že dva meseca.« Oče po prihodu iz službe spremlja medije. H pravi, da nenehno preverja vsebine na družbenih omrežjih, na primer na aplikaciji Tiktok, pri čemer se zabava. Mama to početje kritizira: »Drek gleda po Instagramu.« Sama profila na družbenih omrežjih nima, rada pa si dopisuje, sporočila in emotikoni jo navdušujejo. Oseba meni, da sta starša navezana na klasične oblike medijev, ker mama bere knjige in oče časopise v tiskani obliki, čeprav bi do teh vsebin lahko dostopal kar prek tablice, saj ima za digitalno različico že plačano naročnino. H meni, da družba prisili ljudi, da ostanejo v koraku z novimi tehnologijami, čeprav ocenjuje, da sta starša nekoliko »za časom«. Pove, da se starša zdaj na družbenih omrežjih znajdetata, čeprav je bila situacija včasih katastrofalna. Nadaljuje, da jo je mama še pred tednom dni klicala, ker ni razumela delovanja aplikacije Google Drive in oblaka, H pa ji je koncept skušala pojasniti. Pravi, da se pri medijskih kompetencah pozna generacijski razkorak, in da je starejšim najtežje razumeti abstraktne sisteme, ki so mlajšim samoumevne, ali na primer gledati iceberg filme na Youtubu. A pomembno je, da osvojiš osnove (na primer na družbenih omrežjih). Dokler stvari delujejo, se ljudje (mlajši in starejši) ne obremenjujemo s procesi v ozadju. Razlika je tudi v stilu operiranja, mladi pišejo kratka sporočila, kot bi se v živo pogovarjali, medtem ko starejši odpisujejo na dolgo in premišljeno. Trend redkobesednih sporočil se osebi H zdi značilen za očete, babica pa piše sporočila, kot bi šlo za pisma. Starši, ki niso več v koraku s časom, bodo težko prenašali znanje na svoje otroke, napoveduje.

Oseba I je s starejšim bratom rabljene telefone dobivala sočasno, ko sta jih menjala mama in oče. Iz otroštva se spomni, da je družina skupaj gledala filme. Starejšega brata je (podobno kot oseba J) opazovala pri igranju računalniških iger. »Kolikor sva imela računalnika, on je igral, jaz sem pa gledala zraven. Ker itak tudi če sem jaz dobila uni dve minuti, ko sem šla na računalnik, je bil on potem *Ne, ne, ne znaš, dej bom jst!* Pol je bil pa on.« Vseeno pravi, da on na njene medijske navade ni vplival, čeprav ga je tehnologija od vedno zanimala in je bil z napravami zelo spreten. Sam je tudi izrazil željo po pametnem telefonu, ki je sama ni čutila. Danes je programer. V 1. letniku srednje šole sta oba z bratom dobila svoja računalnika, sama tudi zaradi potrebe po računalniških programih v sklopu šolanja. Televizija in kuhinjski radio sta v gospodinjstvu (še vedno) vselej prižgana, čeprav ju nihče ne uporablja. Sicer pa je, razen

časa porabljenega na družinskem računalniku, starša pri uporabi medijev nista nikdar omejevala, nadzirala vsebin telefona ali kaznovala z odvzemom naprave, zato ni čutila potrebe, da bi pred njima karkoli skrivala. Predvsem sta jih svarila priložnostno, na primer med gledanjem filma. Govorila sta, na kaj naj bosta pozorna, pri čem pazljiva, od njiju pa pričakovala, da se jima bosta zaupala, če bosta imela težave. Opazila je, da so se njeni vrstniki, katerim so starši za slabe ocene za kazen jemali telefone, bali rezultatov preverjanj znanj ali pa so želeli te pred starši skrivati čim dlje. Njena mama in oče imata profile na vseh družbenih omrežjih (Instagram, Tiktok, Snapchat, Facebook), a bolj iz radovednosti in nista preveč aktivna. Oseba I sicer pove, da oba rada gledata vsebine na Tiktoku, oče te objave tudi deli naprej, zdijo se mu poučne, zabavne, mama je več na Pinterestu, kjer išče ideje za delo pri pouku tehnike, ki ga poučuje.

Oseba J pravi, da na osnovni šoli uporaba telefonov ni bila dovoljena. Sama je to pravilo kršila, igrala igrice na hodniku, zato ji je učiteljica napravo vzela. Da bi jo še isti dan dobila nazaj, se je zlagala, da pomaga pri organizaciji plesnega večera. Na osnovno šolo so večkrat prišli strokovnjaki iz Safe.si. Pravi, da so ti v osmem razredu osnovne šole izvedli predavanja o osebnih podatkih in podobno, katerim so sledile risanke, ki so bile izjemno zabavne in zapomnljive. Te si je zaradi všečnosti potem ponovno pogledala še doma in se jih spominja do danes. Je mnenja, da so bile nekatere vsebine, ki so jih bili deležni na temo medijev v osnovni šoli, zelo dobre. Pozneje je obiskovala Srednjo medijsko in grafično šolo Ljubljana, na kateri so imeli različne specifične, z mediji povezane predmete, na primer predmet za spletne strani, medijsko oblikovanje, vsebine so se nanašale tudi na varnost na spletu, pri teoriji in praksi pa so spoznavali osnove. Zaradi šolskih obveznosti je morala svoj prenosni računalnik zamenjati za bolj zmogljivega. V osnovni šoli je bila priča medvrstniškemu zmerjanju s strani otrok, ki so zmogljive telefone in igralne konzole imeli, uperjenemu proti osebi, ki teh naprav ni imela, češ, kaj vse zamuja in ne more početi. Razlaga tudi o škandalu, v katerem se je punca iz sosednje osnovne šole posnela s fantom med spolnim odnosom, novica je dosegla tudi njeno mamo, ki jo je potem spraševala, če se slika in snema tudi sama. Tekom šolanja je opazila še, da so nekateri njeni sošolci v bistveno manj časa osvojili snov in imeli dobre ocene, zaradi česar so v šoli včasih nastala dvojna merila glede uporabe telefonov. Spregovori o polemiki izpred let, ki se je ukvarjala prav z vprašanjem zasebnosti in meje, ki jo profesor prestopi, če od učenca ali študenta zahteva, da se ta javi na klic. Iz fakultete ima izkušnjo, ko je med predavanji na zahtevo predavateljice morala odložiti svoj telefon v škatlo. Meni, da je to način izražanja

pozicije ali avtoritete predavatelja s pravilom »telefoni v škatlo« in da je profesorjev, ki imajo takšne pristope, veliko, posebej na srednjih šolah. Avtoriteta se lahko vzpostavi tudi na drugačne načine, je prepričana, na primer tako da se oseba spusti na raven druge osebe in dovoli, da so si enakovrni. Nenazadnje si spoštovanje zasluži, kdor podaja znanje, kot tudi kdor ga prejema. Pravi, da bodo dijaki in študenti to prepoznali in spoštovanje vračali, če bo profesor do njih človek. Oseba je s starši v obdobju odraščanja komunicirala prek telefona. Te naprave si je želela tudi zaradi potrebe dogovarjanja za srečanja in igre s prijatelji. Ker je bil njen prvi telefon poceni in ni imel možnosti igranja iger, si je naprave sposojala od staršev. Doma je najprej pri igranju računalniških iger (Lego Racing) opazovala starejšega brata, nato sta to počela skupaj. Televizije družinsko niso spremljali, z izjemo nanizanke Naša mala klinika. Z bratom sta v njegovi sobi na prenosnem računalniku gledala akcijske filme, kot je Policijska akademija, te vsebine pa pridobivala prek piratske spletne strani Partis. Ko je dobila svoj prvi pametni telefon, se je s strani vrstnikov pojavil pritisk, naj si ustvari profil na družbenem omrežju Facebook, da bodo lahko komunicirali med seboj. Tega si je zelo želela tudi sama. Starši so se s prošnjo strinjali pod pogojem, da dobi pri predmetu matematike oceno 5, kar je bila zanjo zelo visoka zahteva. A jo je dosegla, po čudežu, pravi. Profil je odprla s pomočjo brata. Pravi, da sta bila starša stroga glede uporabe računalnika in tudi nista pustila, da bi imela svojega do 1. letnika srednje šole. Pri isti starosti ga je namreč dobil tudi brat, a ker je starejši, pred njo. Takrat je bila ljubosumna in je tečarila, da si prenosnika želi tudi sama. Kadar je odšla v šolo v naravi je telefon skrila. Mama je sicer vedela, kje se nahaja, vendar ni imela možnosti preverjanja sporočil, ker je bil ta zaklenjen s kodo. Nekoč je imela v osmem razredu osnovne šole slab signal, zato je na bratov predlog namesto Wifi povezave vklopila prenos podatkov v mobilnem omrežju, da je lahko nemoteno gledala Youtube vsebine. Kar pa je to plačljiva storitev in je znašal strošek 250 evrov, je s tem razjezila starša, ki sta od nje potem zahtevala delno odplačilo zneska po obrokih. Youtube je včasih prek telefona uporabljala tudi ponoči. Če jo je mama pri tem zalotila, jo je okarala, a ji z očetom naprave nista nikoli vzela. Ko je imela prepoved gledanja televizije, je to počela na skrivaj. Odtujitev telefona kot kazni ali nadzor vsebin na telefonu se ji zdita zgrešena, saj kazni lahko onemogočijo razvoj zaupanja in sposobnost pogovora otroka. »Raje vidim, da sploh nimam telefona, kakor da mi nekdo .. vstopa dobesedno v glavo.« Danes ima na družbenem omrežju Instagram dva profila, od katerih na enem vsebine deli le s prijatelji in starša to spoštujeta. Osebi se zdi pomembno, kakšen odnos imata oče in mama z otrokom, kar po njenih izkušnjah ne nujno pomeni, da se morata starš in otrok veliko pogovarjati ali pogovarjati o vsem, vendar če komunikacija temelji na nekem vzajemnem

zaupanju, vsi več odnesejo – odrasli več vedo o otrocih, otroci bolj spoštujejo in razumejo njihovo vzgojo. S kaznimi odtujitve telefona, se spodbudi to, da začne otrok načrtno prikrivati zadeve, ne razvija zaupanja in sposobnosti pogovora. Pogovor v družini se ji zdi zelo dobra stvar. Tudi sama je imela podobno vzgojo, prek pogovora, vsaj v kontekstu šole, glede ostalega pa pravi, da se s starši niso znali pogovarjati, niso se nikoli usedli in pogovorili. J so prek pogovora vzgajali priložnostno na primer s komentarji o prav in narobe med spremljanjem televizije. Meni, da je pogovor lažji kot skrivanje. Med njo in starši se je razvilo zaupanje, zato jim je vedno iskreno povedala, kakšno oceno je dobila. Starši so iskrenost cenili. Kljub temu, da je imela slabše ocene kot brat in tudi slabe, ji nista nikoli grozila z odvzemom telefona, ker sta vedela, da ni problem v napravi, temveč v tem, da se je težje učila. Njuno zaupanje, da med učenjem ni uporabljala telefona, je bilo zanjo zelo pomembno. Otroka moraš poznati, pravi, in kot starš potem veš kakšne so njegove sposobnosti, da lahko presodiš ali se ni učil in je bil na telefonu. J meni, da dobiš šesti čut, ko je z otrokom nekaj narobe, in to intuitivnost lahko izkoristiš za pogovor, namesto za omejevanje do polnoletnosti. Na splošno meni, da smo vsi odvisni od pametnih telefonov, vključno s starši in profesorji, dijaki in študenti. Brez teh naprav izpadeš iz družbe, ne moreš komunicirati z ostalimi. Spregovori tudi o problematičnih družinskih odnosih, ki jim je bila priča. O družini v McDonaldu, ko starši s hčerko zaradi uporabe telefonov med obrokom ne spregovorijo niti besede in o babici z vnukinjo, ki uporablja telefon medtem, ko je, tako da ji sladoled teče povsod. Glede vpliva medijev razmišlja, da kadar nekdo, ki je popularen (vplivnež), nosi določen tip oblačil in to objavi, ta trend hitro razširi med ostale. Pojav je najpogostejši posebej v srednji šoli. Meni, da so družbena omrežja vplivala na širjenje trendov in na življenje posameznikov. Spomni se, da je Disney Chanel nekoč oglaševal na temo »Skater boy«, zato si je sama želela rolko in jo potem tudi dobila. Nanjo je vplival nek karakter iz Disneyjeve nanizanke Violeta, saj si je po eni strani sama želela postati ta igralec, po drugi je bila vanj zaljubljena. Bil je njen idol, želela se je oblačiti kot on. Pri nanizanki Austin and Ally je bila z nekim likom obsedena, zato je posnemala njegov stil oblačenja. Glede medijskih navad staršev in njune medijske pismenosti pove, da jima zadeve po spletu pomagata urejati z bratom, ker imata starša pri tem težave. Velik izziv jima predstavljata že osnovni operaciji Copy and Paste (kopiraj in prilepi). Zaradi tega sta oče in mama pri uporabi računalnika živčna. Staršem je ustvarila tudi profila na družbenem omrežju Facebook, ker je oče za komuniciranje s prijateljem najprej uporabljal njenega. Nato sta ju z bratom naučila uporabe in zdaj sta na tem področju spretna. Mama jena Facebooku objavljala selfije, všečkala stvari, se pogovarja s prijateljicami, oče, po poklicu gradbenik, je včasih rad objavil sliko izkopa

za hišo, zdaj, ko dela v nočni na Darsu, objavlja dogajanje iz te službe, ki je vedno pestro. Hkrati prek omrežja trži in prodaja tudi lesene izdelke, ki jih ustvarja v popoldanski dejavnosti. Te objave nato prek svoji profilov delijo še ostali člani družine. Glede pravopisa v objavah v se starša včasih prepirata, kar sama komentira: »Jst pa napišem pol stvari v angleščini in toliko polomljeno, da sta mi smešna«. Mama rada gleda romantične filme na programu Diva. Pravi, da mama določenih medijskih vsebin ne razume. J zelo kritično ocenjuje vsebine na televiziji, tako s tehničnega (na primer, kako so posnete) kot vsebinskega (na primer pesmi na Evroviziji) vidika, medtem ko je njeni mami ena ali druga kvaliteta medijskih vsebin nepomembna, dokler je ta sproščujoča, zabavna. Ko si z mamo skupaj ogledata film, se zato njuni mnenji krešeta. Meni, da bi morali biti starši bolj izobraženi na področju medijev, saj to znanje potem prenašajo na svoje otroke. Tako bi tudi znali ustrezno urgirati v določenih situacijah na področju družbenih omrežij. Na splošno meni, da je vedno več medijskih vsebin sicer narejenih za mlajše generacije, pri tem omenja babico, ki spremlja nekaj programov na televiziji.

Oseba K pove, da je v šoli veljalo pravilo, da telefonov ne smejo uporabljati. Spominja se, da so v srednji šoli prišli neki zunanji predavatelji predavat o medijskih vsebinah. Meni, da ima oseba ima v šoli pravico do osebne lastnine, kadar spoštuje pravila, profesor pa ima pri vzgoji tudi moralno vlogo. V okviru medijske vzgoje doma se ne spomni, da bi jim kot otrokom starši brali knjige, televizije niso uporabljali družinsko, so pa imeli vsako soboto navado pri sosedu gledati film Beethovna. Pri njem so tudi prvič prihajali v stik z igralno konzolo Xbox. Oseba K je s sorojenci najprej občasno igrala igre na družinskem računalniku, pozneje so vzljubili neko »pretepaško« igro na igralni konzoli Xbox, ki je bila v lasti starejšega brata. Igra je imela nasilno vsebino, bratje in sestre pa so bili ob rezultatih pogosto užaljeni, zato so se prepirali, topli. Starši so jim uporabo omejili na igranje otrok posamično (autoplayer), neprimerno obnašanje pa sankcionirali s prepovedjo igranja. Kadar je bilo lepo vreme, so se morali igrati na prostem. Ker je oseba K trojček, pravi, da vpliva med sorojenci ni bilo, naprave so imeli istočasno. Prvi pametni telefon so kupili na račun podarjenih darilnih bonov, ki so jih dobili za božič. Za nakup pa jih je prepričala mama, ker se je ta splačal – sami so si namreč najprej želeli predvajalnik glasbe. Vzgoje staršev ne ocenjuje kot stroge, omejena jim je bila kot že omenjeno uporaba igralne konzole. Če je v srednji šoli dobila slabo oceno, so ji telefon starši odtujili, dokler te ni popravila. Ko so bili sorojenci mlajši, so morali svoje prve pametne telefone čez noč puščati v dnevni sobi, s čimer sta jim mama in oče želela preprečiti, da bi jih na skrivaj uporabljali. Pri uporabi računalnika niso imeli omejitev, svoje prve lastne pa je K s sorojencema potrebovala

zaradi šolskih obveznosti, pisanja seminarskih nalog, ker na enem pač v treh ni šlo. Starša sta otrokom precej zaupala pri uporabi spleta, da ti ne iščejo neprimernih vsebin, temveč raziskujejo in se učijo novih stvari, saj sta želela, da s tem pridobijo koristne kompetence uporabe tehnologije, ki jih sama nimata. Oseba dandanes z njima na daljavo komunicira tako, da v družinsko skupino za pogovor pošilja sporočila, jih obvešča, kje je, kaj počne, da je OK. Oba imata aktiven profil na družbenem omrežju Facebook, ki ga uporabljata v mejah normale. Objavljata, delita objave. Oče je imel tudi profil na družbenem omrežju Snapchat, a ga je izbrisal. Mama rada bere knjige, na dopustu ima vedno vsaj dve s seboj. Televizijo gledata priložnostno, odvisno od vsebine. Skupaj spremljata resničnostni šov Masterchef, nanizanke vsak posebej. Mama to počne v sobi, vseč so ji na primer nanizanka NCSI, akcijski in dokumentarni filmi.

Oseba L poroča, da telefonov niso smeli prinašati v šolo. Glede postavljanja in uveljavljanja pravil rabe medijskih naprav je mnenja, da imajo učitelji in predavatelji avtoriteto. Posebnih predmetov na temo medijev se ne spominja, sklepa, da zato ker takrat splet še ni imel takih razsežnostih kot danes, ko imajo otroci profile na družbenih omrežjih že v 5. razredu osnovne šole ali še prej, pove. L je nato obiskovala Srednjo medijsko in grafično šolo Ljubljana, na kateri so poudarjali, da so oni sami mediji in morajo biti zato toliko bolj pazljivi. Iz neke delavnice/predavanja ji je v spominu ostal stavek: »Kar objaviš na internetu, je za zmeraj na internetu.« Na njeno prvo potrebo po telefonu je vplivalo poznejše vračanje iz šole oziroma potreba po prevozu. Prvega je dobila od staršev, ki sta želela vedeti, ali so otroci prišli iz šole varno ali je pouk podaljšan. Mama in oče sta od otroka pričakovala, da jih ob vrnitvi domov ti pokličejo ali jim napišejo, kadar kaj potrebujejo. Doma glede uporabe medijev ni imela omejitev. Pravi, da so ob večerih z družino skupaj gledali filme (ob sobotah zvečer družinske, ob torkih akcijske). To je bil ritual. Obliko druženja so predstavljali tudi resničnostni šovi, ko so se vsi zbrali k ogledu. Starejša sestra je mlajšemu bratu in njej kazala vsebine na računalniku, za računalniške igre pa so vse tri navdušili bratranci. Oseba L pove, da ob neprimernem vedenju niso bili kaznovani, temveč sta se starša z otroki pogovorila. Poda primer. Ko je nekoč špricala pouk, je vnaprej pripravila MP4, PSP in telefon, da bi jih predala, vendar se je na njeno presenečenje mama z njo usedla in pogovorila, naprav ni zahtevala. Pogovor ni bil »pridiga«, temveč dialog s podukom ter ponujeno podporo in pomočjo s strani starša. Na podoben način so jih o tem, kaj je narobe in kaj ne, z besedo vzgajali tudi bratranci. Ko so igrali igrice in začeli uporabljati družbena omrežja, sta starša to odobraval, pri čemer ju nista nadzirala, kaj počno

na svojih profilih, le od daleč opazovala. Slaba ocena je pomenila, da se bo otrok pač moral več učiti ali imeti inštrukcije s sestro, dokler ocene ne izboljša. To ni bila kazen ampak reševanje problema. Slab uspeh v šoli je bil družinski projekt, skupno iskanje rešitev. Ko je popravljala ocene, ni imela prepovedi uporabe telefona ali televizije. L meni, da kadar otroku starši medijske naprave odtujijo, ta prične načrtovati, manipulirati, skrivati resnico pred njimi. Starša sta otroke tudi sama prosila za pomoč pri uporabi medijskih naprav. Oseba pove, da oče uporablja telefon za klice, sporočila sms in fotografiranje mačke. Mama je začela uporabljati družbena omrežja, ko so bili otroci starejši, da je lahko ostala v stiku z družbo, prek aplikacije Snapchat, rada si ogleda tudi kakšne smešne videe, deljene vsebine so ji zelo všeč. L za starša oseba ocenjuje, da imata povprečne medijske navade.

Oseba M pravi, da so na osnovni šoli imeli morda 1x letno kakšno delavnico »pasti na internetu« za srednješolske dni, česa podobnega ne uspe priklicati v spomin. Predmetov v povezavi z mediji ni imela. Po njenem mnenju so bili o problematiki tega področja dobro ozaveščeni že učitelji sami, ki so te teme potem vključili v svoje učne ure. Pri angleščini so z mediji povezane vsebine spoznavali preko kakšnih zgodb, ki so se navezovala na varno uporabo tehnologije. Imeli so sicer izbirni predmet informatike, ki ga ni obiskovala. Po eni strani meni, da so bile delavnice na temo medijev nepotrebne, ker so bili kot otroci že ozaveščeni o dogajanju s strani družbe, stvari so jim bile zato samoumevne in vsebine nezapomnljive, po drugi strani se ji zdi prav, da se taka izobraževanja vseeno izvaja. Učitelji so jih kot učence opozarjali, da so generacija, ki je bolj izpostavljena novi tehnologiji, kar posledično nanje tudi vpliva. Omeni profesorico slovenščine, ki je rada dajala življenjske primerjave in je komentirala, da so učenci postali manj socialni kot tisti izpred let, ker so sedaj vsi neprestano na telefonih. M meni, da profesorji vedo, kaj se dogaja med mladimi, ker jih lahko opazujejo na hodnikih. V srednji šoli so bili vsi dijaki med odmori na napravah, pravi. Oseba M je svoj prvi flip phone dobila okoli devetega leta od babice, da bi z njo komunicirala. V obdobju odraščanja je na družinskem računalniku pogosto igrala računalniške igre (nogomet) s starejšim bratom. Najprej ga je pri tem le opazovala, dokler ni nekoč na račun zobobola dobila priložnost, da se mu je aktivno pridružila. Pravi, da je bila televiziji pretirano izpostavljena, a so jo doma le opozarjali, da preveč gledanja škodi. Vzgoje staršev ne želi kritizirati, čeprav misli, da bi sama v času odraščanja potrebovala strožje omejitve, kazni, prepovedi. Verjame, da šele na nekem področju izobražena oseba lahko uvaja ustrezne sankcije, na primer smiselno omejuje uporabo naprav. Problem torej predstavlja stopnja medijske pismenosti staršev, saj se lahko ti

na primer ne zavedajo vplivov družbenih omrežij. Po njenih izkušnjah imajo s tem večje izzive starejši. Ko razmišlja, kako so mediji vplivali nanjo, pove, da smo že pri poslušanju glasbe izpostavljeni različnim žanrom. Mladi se oblačijo v oblačila, ki jih vidijo v videospotih ter raziskujejo in ideje za stil iščejo na spletnih straneh, kot je Pinterest. Spletne strani pa uporabnikom nudijo povratni odgovor (feedback), upoštevajoč njihove želje. M pravi, da dobro trženje deluje v obratni smeri: najprej se ustvari stil, ki se ga promovira prek modelov, in potem ljudje izdelke kupijo. Pove, da si je v otroštvu tudi sama želela igrače punčke iz oglasa, zanjo je nato prosila starše in jo dobila. Njena starša sta starejša in pravi, da naprav nista nikdar pretirano uporabljala. Oče sicer rad gledal filme, mame pa mediji ne zanimajo. Ta ima isti telefon na tipke že 5 let, pametne telefone kritizira, češ da se zaradi njih nihče več ne gleda v oči ali pogovarja z njo. Težave ji dela tudi uporaba EON televizijskega paketa (tv), toži, da je bilo včasih vse bolj enostavno za uporabo. M zato pripomni, da je za uporabo medijev potrebno imeti nekaj kompetenc. Poleg tega so še gibi starejših generacij pri uporabi medijskih naprav pogosto nenaravni, nesproščeni. Razmišlja, da je tudi razumevanje raziskav (kot je ta) med posamičnimi starostnimi skupinami ljudi verjetno različno. »Vedno bo ena bariera .. tudi mi čez par let ne bomo razumeli svojih otrok .. nekaj bo vedno na koncu manjkalo, da ti razumeš.«

Oseba N pove, da je sprva bil telefon zaradi potrebe po komunikaciji s starši ob vračanju iz šole nujna. Pozneje je na hotenje po lastni napravi vplivala želja po komuniciranju z vrstniki. V času pubertete se je s prijateljicami prek telefona skupinsko pogovarjala o raznih zadevah, tudi osebnih, na primer o fantih. V osmem ali devetem razredu osnovne šole je njena mama postala zelo stroga, začela vsebino njenega telefona nadzirati in ji nenapovedano redno preverjati sporočila. Oseba je namreč obiskovala problematično šolsko okolje, v katerem so se punce v devetem razredu osnovne šole provokativno fotografirale. O tem je vodstvo šole na roditeljskem sestanku obvestilo starše in to je najbrž prispevalo k poostrenemu nadzoru uporabe medijev znotraj doma. Ravnanje starša bi N razumela in mu bila hvaležna, če bi sama počela kaj neprimernega, tako pa danes meni, da kljub dobri nameri zaščititi otroka njen starš vendarle ni imel razloga, da vsa njena sporočila podrobno prebira. Poleg tega ji je mama telefon tudi odtujila za teden ali dva, če je na primer zamudila iz šole, četudi le za minuto. Sočasno pa glede uporabe računalnika ali televizije ni bila omejena. Nikoli tudi ni bila kaznovana zaradi slabe ocene. Iz tega vidika se ji zdi fascinantno poslušati primere posameznikov, ki so bili teh ukrepov deležni. Če bi bila sama v vlogi skrbnika, se ji ne zdi prav, da bi otroku nadzirala vsebine na napravah. N meni, da so mediji nanjo definitivno vplivali. Če imaš idole, razmišlja, jih

posnemaš, sploh pri mlajših letih. Ko odrasteš, postaneš načeloma bolj selektiven, komu boš sledil. Lahko imaš vzornike iz različnih industrij, to je odvisno od posameznika. Pozabljam, kako so se spremenile naše vsakodnevne navade, saj nas dandanes od jutra do večera spremlja telefon. »Pri sebi zelo opazim, zdaj, ko se zjutraj zbudim – telefon, zvečer, pred spanjem – telefon. Že to, ko hočeš na primer budilko nastaviti in potem pogledaš sto drugih stvari in potem pozabiš budilko prižgati.« Naše življenje je odvisno od te naprave, pravi. Ko je bila oseba N v devetem razredu osnovne šole, si je mama ustvarila račun na družbenem omrežju Instagram in v enem dnevu na svojem novem profilu objavila 4.000 slik. Vsebina na tej strani, predvsem slike in motivacijski napisi *Bodi močna, neodvisna!*, je mami zelo zanimiva, rada jo deli in to počne cele dneve. Pred tem je uporabljala družbeno omrežje Facebook, vendar takrat ni bila tako aktivna, kot je sedaj. Všeč so ji tudi funkcije filtrov na aplikaciji Snapchat, s katero se rada snema. To gre N na živce, a priznava, da ima sama podobne navade. »Moja mami se tako rada snema, samo za glavo se držim: *Mami, ne!* Ampak jaz sem ista.« Omeni še, da so ji v času Covida-19 pri uporabi aplikacije Discord pomagali sošolci, ta je namreč popularna med igralci elektronskih iger.

○ Na področju medijske vzgoje v obdobju odraščanja (včasih tudi otroštva) vsi sodelujoči bolj ali manj omenjajo bodisi nadzor, omejitve, prepovedi in kazni doma in v šoli, torej staršev in učiteljev v povezavi z medijskimi vsebinami in uporabo medijskih naprav, govorijo tudi o različnih vrstah interakcije z družinskimi člani, na primer s starši v obliki pogovorov ali družinskih medijskih aktivnosti. Ti dejavniki in njihovi vplivi so posamično in podrobneje predstavljeni tudi v prihodnjih predstavitvah rezultatov na posamična raziskovalna vprašanja [glej **SpRV6**, **SpRV7**, **SpRV8**]. Sodelujoči omenjajo tudi učinke medijev in vrstnikov. Predstavili smo še refleksije mladih o medijskih navadah staršev in kompetencah medijske pismenosti staršev, ki imajo pri vzgoji lahko bolj posredne vplive.

SpRV5: Kateri dejavniki so poleg naštetih deležnikov še vplivali na medijsko vzgojo in medijske navade mladih v obdobju odraščanja v naši družbi?

Prvi in drugi dejavnik – značaja starša in otroka

Oseba A pravi, da so imele njihove generacije možnost razvoja lastne osebnosti, ker tehnologija nekoč ni bila tako razvita kot danes, izpostavljenost je bila zato manjša. Nanje zato družbeni medij niso imeli velikega vpliva. Poudarja, da je pomemben značaj starša, ki lahko lastnih problematičnih medijskih navad ne vidi ali ne priznava.

Oseba B poroča, da popoldan zaradi drugih aktivnosti in treningov ni imela časa za telefon. Spominja se, da so kljub prepovedim v zadnji triadi osnovne šole učenci telefone uporabljali, ker so ob tem čutili pomembne.

Oseba C je v času odraščanja veliko časa preživela zunaj in igrala nogomet s prijatelji, zato ji telefon ni pomenil veliko, še več, zaradi treningov in drugih aktivnosti zanj sploh ni imel časa. Če so mu ga starši vzeli, to sploh ni dojemal kot kazen. Oče osebe C po njenem mnenju ni imel dovolj samokontrole, da bi ob nedeljskih družinskih kosilih prekinil gledanje tekme in preživel 20 minut v miru z ostalimi člani, čeprav so ga ti to prosili.

Oseba E pravi, da je bila veliko na prostem, da prostega časa ni preživela na telefonu. Poudarja, da je značaj odločilen pri tem, kakšne navade oseba razvije – tudi medijske. Njena generacija ni odraščala s takšno tehnologijo, kot odraščajo otroci danes, zato so mladi imeli možnost razvoja močnih »karakterjev«, ki niso tako zlahka dovzetni za medijske vplive. Poudarja, da je pri oblikovanju značaja otrok pomembna vzgoja: »...je ful odvisno od karakterja, karakter pa od vzgoje.«

Oseba F omenja dve družini s popolnoma drugačnimi medijskimi navadami. V prvi izpostavi svojega eno leto in pol starega bratranca, ki ga imenuje »magnet za telefone«, ker se zdi, da je z napravami že zasvojen, saj so njegov glaven interes. Druga družina, ki jo omenja, pa je otroke vzgojila praktično brez prisotnosti naprav in ti so zrasi v zelo socializirane otroke, ki so kljub relativni odsotnosti tehnologije ozaveščeni o dogajanju v medijih. Omenja ustvarjalnost njunih staršev in njihovo preživljanje družinskega prostega časa na prostem.

Oseba H je imela očeta, ki je bil na področju uporabe tehnologije otrok zelo strog. Pravi, da je številne omejitve in prepovedi na tem področju obšla zahvaljujoč svoje iznajdljivosti. H na področju učenja opozarja na pomen motivacije posameznika, ki se lahko izgubi, če ta za trud (učenje) ni nagrajen. Obveznosti in interesi se lahko med seboj ne nujno izključujejo, temveč dopolnjujejo. »Dandanes se govori, da je učenje lažje in bolj optimalno, če se otrok pol ure uči in ima nato 15 minut pavze, pri takem konceptu pa je večja tudi motivacija posameznika za učenje.« H govori tudi o karakterju in načelnosti profesorjev ali učiteljev. Pravi, da so včasih ti hinavski, ker zahtevajo, da imajo dijaki, učenci izključen zvok na telefonu, ko njim zvoni, pa se umaknejo na hodnik in javijo. »Ups, samo malo, pa gre za 15 minut na WC. Razmišljaš, zakaj lahko on, jst pa ne smem. A zato, ker je v tej poziciji, ali...? Spet pride do te nepravilnosti.« Oseba meni, da so primeri prekrškov uporabe naprav v šolskem okolišu zelo

edinstveni, zato bi se moralo probleme reševati individualno. Po lastnih izkušnjah opaža, da smo ljudje na javnih mestih na telefonih zaradi socialne anksioznosti, na primer ko čakamo na avtobus na postaji, ko nismo sami. Iz istega razloga se tudi pretvarjamo, da smo na telefonu, da uporabljamo aplikacijo Instagram. Oseba ocenjuje, da sama ne bi bila sposobna sedeti na kavi kar tako, v brezdelju, ne da bi pri tem uporabljala telefon. »Ne poznamo več tega, da nam je dolgčas, ker ti nikoli dejansko ne more biti, dolgčas, dolgčas. Za svoja starša pravi, da sta navezana na tradicionalne medije.

Oseba I pove, da sta starša ustvarila profile na družbenih omrežjih, ker sta radovedna.

Oseba J si je želela telefona, da bi se lahko udeležila aktivnosti s prijatelji. Oseba razmišlja, da kazni lahko onemogočijo razvoj zaupanja in sposobnost pogovora otroka. V njeni družini pogovor med člani ni bil prisoten ali ni bil osrednji del vzgoje, vendar je odnos med njo in starši temeljil na zaupanju. Meni, da lahko otrok lahko zaradi vzgojnih prijemov razvije zamere, potrebo po skrivanju nečesa, kar potem prenaša v kasnejša obdobja življenja. Prekriva lahko celo stvari, ki niso nujno tako zelo grozne. J pove, da se je sama težko učila, pri matematiki in slovenščini je imela veliko enic, za razliko od brata, ki je dobival petice brez truda. Opozori, da mediji niso vedno krivec za težave z učenjem – tako je bilo v njenem primeru. Razlike med sposobnostmi otrok se pojavljajo že med brati in sestrami. Ločevati bi morali od primera do primera, od posameznika do posameznika. Oseba J ima na spletu ločen profil, ki staršem ni dostopen, je zaseben in oseben. Pri študentskih letih je vsak že sam odgovoren zase in se zaveda, da dela sebi škodo, če med predavanji uporablja pametni telefon. Ljudje posnemamo karakteristike, stil oblačenja, interese, vedenje itd., likov, ki jih idealiziramo – to se zgodi avtomatsko. Oseba J pove, da očetu izdelki iz lesa, ki jih izdeluje v popoldanskih aktivnostih, prinašajo dobiček, k čemer prispevajo objave na družbenih omrežjih, ostali člani družine pa delijo dalje na svojih profilih. »... dela doma lesene izdelke, posode, mize... res dela, samouk je. In potem on to objavi in mi shramo [iz eng. to share = deliti], drugi shrajo in je nek zaslužek zraven tega dobil. Tako da on je naredil iz tega tako, mali biznis ...«

Oseba K pravi, da so starši so otrokom omejili igranje iger na igralni konzoli zaradi šole, učenja, treningov – torej drugih aktivnosti. Opaža, da dandanes ljudje nimajo drugih aktivnosti kot telefona.

Oseba L poroča, da so se kot otroci obiskovali na domu in se dogovorili za čas srečanja. Opozori, da telefon med poukom nekaterim zvoni redko, drugim pa se to pogosto dogaja.

Oseba M je bila kot otrok raje noter kot zunaj. Njena mama je odraščala na kmetiji, bila v stiku z naravo in to je ostalo v njej, oče podobno. Mama lahko ne počne ničesar, nikoli je ni zanimala tehnologija, mediji, novi mediji. Pravi, da je branje sporočil na telefonu kot prebiranje dnevnika. Meni, da nekateri otroci niso neuspešni po lastni krivdi oziroma zaradi lastnega nedela in tem delajo starši lahko z obsojanjem velike krivice. Otroci mlajših generacij so po mnenju profesorice postali manj socialni. Velika izpostavljenost televiziji je po njenem mnenju izoblikovala njeno osebnost. S svojimi zanimanji za film se oseba M identificira, to jo je po njenem mnenju na nek način izoblikovalo. V srednji šoli je imela več faz in se je oblačila po svojih glasbenih vzornikih. Na stil oblačenja v srednji šoli so vplivali glasbeni videospoti. Mladi iščejo ideje za stil na spletu. Pravi, da nekateri otroci potrebujejo za učenje več časa. Strinja se s slišanim, da je človek postal humanoid, nova vrsta, telefoni so podaljšek naše roke, človek ne gleda več samo z očmi in ne razmišlja le z možgani, naprava je neločljiv del njega. Omenja digitalne misli.

Oseba N pravi, da je bila njena mama zelo stroga glede nadzora uporabe telefona svojega otroka. Ko se N zaradi šolanja preseli v drug kraj, stran od doma, to doživlja kot osamosvajanje, zato se takrat ne čuti več dolžna, da bi vsebino sporočil na telefonu delila z mamo. Zdi se ji pomembno, da starš dopusti, da ima otrok svojo zasebnost (tudi v kontekstu vsebin na telefonu), da je del otroka le njegov in da določene stvari deli le s svojimi prijatelji. Vstop v vsebino telefona dojema kot vstop v intimo, v misli posameznika – telefon se ji zdi del identitete posameznika. Strinja se z M, da je branje sporočil na telefonu kot branje dnevnika, in pravi, da jo je nadzor mame vedno motil [glej SpRV6], vendar nakaže, da na to pač ni imela vpliva. Razmišlja, da ko odrasteš, postaneš načeloma bolj selektiven, v smislu komu boš sledil, a to spet zavisi od posameznika.

Tretji dejavnik – interesi in aktivnosti

Oseba B prosti čas preživljala podobno kot oseba C, na prostem, s to razliko, da je sama imela treninge, tako da je bila čez popoldne kakšne tri ure pa pol zaposlena s tem. B se je začela ukvarjati s plesom, ker jo je zanj navdušila oddaja Shake It Off.

Oseba C je bila zelo veliko zunaj s prijatelji in najraje igrala nogomet. Komentira, da jih z mediji povezane vsebine (tudi izobraževalne) niso zanimale, ker so imeli treninge in svoje zadeve. C pove, da je medijska aktivnost očeta, gledanje televizije med družinskimi kosili,

ostale člane jezila, a se ji ta, kljub možnosti ogleda programa za nazaj in željah ostalih članov, da preneha, ni odpovedal.

Oseba E pravi, da je bila veliko zunaj s prijatelji.

Oseba F je s sorodniki velikokrat in rada odšla v živo spremljat in navijat na športne dogodke v živo. To družinsko počno še danes. Prenose tekem po televiziji je družina spremljala tudi v okviru druženj in praznovanj. F pozna primer družine, v kateri otroci odraščajo brez medijev, starša sta iznajdljiva in z otroki v naravi počno različne aktivnosti, se igrajo, ustvarjajo.

Oseba H pove sledeče: »Dandanes se govori, da je učenje lažje in bolj optimalno, če se otrok pol ure uči in ima nato 15 minut pavze, pri takem konceptu pa je večja tudi motivacija posameznika za učenje.«

Oseba J si je telefona želela, da bi se lahko udeležila aktivnosti s prijatelji. Izdelki iz lesa, ki nastajajo v popoldanskih aktivnostih njenega očeta, prinašajo dobiček s pomočjo objav na družbenih omrežjih, ki jih delijo vsi v družini.

Oseba L poroča, da so se kot otroci obiskovali na domu in se dogovorili za čas srečanja.

Oseba M je bila kot otrok raje noter kot zunaj. Njena mama je odraščala na kmetiji, bila v stiku z naravo in to je ostalo v njej, oče podobno. Mama lahko ne počne ničesar, nikoli je ni zanimala tehnologija, mediji, novi mediji.

Četrty dejavnik – prisotnost medijskih naprav [glej SpRV1]

Dejavnik se navezuje na vpliv staršev, vrstnikov, šole, medijev kot takih. Primer so: souporaba televizije pri treh sestrah, prisotnost telefonov pri vrstnikih, elektronske naprave in pripomočki v osnovni šoli, dobri telefoni staršev itd.

Peti dejavnik – odnos odraščajočih do medijev [glej SpRV3]

Šesti dejavnik – vpliv okolja (kraj bivanja, šolanja)

Oseba F je dobila telefon v tretjem razredu, da je lahko poklicala domov, ko so doma prenavljali hišo in so se s starši preselili na drugo lokacijo.

Oseba H opazuje, kaj počne druga oseba v lokalu, in njeno vedenje primerja s svojim.

Oseba J se je v otroštvu rada družila in igrala z vrstniki v sosednjem kraju na igrišču, vendar je ta srečanja velikokrat zamudila, saj je bila o njih prepozno obveščena, ker še ni imela telefona. Prvo napravo na tipke dobila, ko se je iz šole začela voziti z avtobusom in jo potem uporabljala za klicanje staršev za potrebe prevoza. Ocenjuje, da je hitro širjenje trendov na družbenih omrežjih, značilno posebej za srednje šole.

Oseba K pravi, da je nanjo in njene sorojence na področju medijskih navad bolj vplivala družba (kot vrstniki), če sploh.

Oseba L meni, da je njena generacija še odraščala na prostem, na ulici. S sestro sta prvi telefon dobili zaradi poti od šole do doma, da sta lahko poklicali starše, podobno kot starejši brat, ko se mu je pouk podaljšal. Ker so bili otroci iz majhnih vasi, med njimi potrebe po klicanju ni bilo. Imeli so eno igrišče – kdor je bil tam, je bil, kogar ni bilo, ga pač ni bilo.

Oseba N je prvi telefon dobila zaradi prevozov. Potreba po komuniciranju ob vračanju iz šole je postala nujna. V srednji šoli se je zaradi šolanja preselila v Ljubljano, to je doživljala kot osamosvajanje, pridobivanje samostojnosti in na področju uporabe telefona kot pravico do zasebnosti.

SpRV6: Kako mladi poročajo o nadzoru, omejitvah, prepovedih in kaznih, povezanih z mediji in medijsko vzgojo, ki so jih bili deležni v obdobju odraščanja v naši družbi?

Oseba A do srednje šole s strani staršev ni imela posebnih omejitev na področju medijev, potem je zaradi prekomerne rabe telefona dobila aplikacijo Screen time, ki omejuje rabo zaslona. A je zaradi dobrega poznavanja svojega očeta geslo hitro uganila in napravo uporabljala skrivoma.

Oseba B poroča, da so imeli v osnovni šoli strogo prepoved prinašanja mobilnih telefonov, hkrati spominja, da so jih kot učenci osmega in devetega vseeno uporabljali med odmori in se ob tem počutili pomembni. Na Srednji medijski in grafični šoli v Ljubljani so te naprave občasno smeli uporabljati pri pouku. Njeni starši so prišli do zaključka, da kazni z odvzemom telefona ni praktična rešitev, ker potem niti sami ne morejo stopiti v stik z otrokom. Namesto tega so doma izklapljali WiFi napravo, ki se jo je B na skrivaj priučila ponovno vklopiti.

Osebi C so starši dovolili imeti dober telefon, če si ga kupi sama iz lastnih prihrankov. To je C storila. Za slabe ocene v šoli so jo starši včasih kaznovali z odvzemom naprave, a zelo redko. Zaradi drugih interesov (igre s prijatelji) je ta ukrep tudi ni prizadel. Rabo naprav so njej in sestri omejevali še z uporabo aplikacij, kot je Oustodio. Ta jima je omogočala, da sta jima

določila čas, ki sta ga smela porabiti za posamične aplikacije. Po prekoračitvi omejitev sta telefon lahko uporabljala le še za klicanje. Kazni so bile osebi v otroštvu jasne. C pravi, da so učencem v osnovni šoli telefone jemali in jih zaklenili v omaro, ker so bili ti prepovedani, nato so naprave morali prevzeti njihovi starši. Skrivati telefone je bilo praktično nemogoče, pravi. V Srednji medijski in grafični šoli v Ljubljani so bili telefoni pogojno tolerirani, pri praktičnem pouku je bila njihova raba včasih celo zaželena, kršitvam prepovedi pa je lahko sledil odvzem naprave. C osvetli, da imajo včasih s samoomejevanjem pri uporabi medijev težave starši sami. Poroča o očetu, ki se je kljub možnosti, da bi prenos tekem kot sta Moto GP ali Formula 1 pogledal z zamikom, vselej odločil, da bo te spremljal med družinskimi nedeljskimi kosili. Temu so ostali člani odločno nasprotovali: »In vsi trije smo bili vedno tako jezni, *Zakaj gledaš?*«, na kar jim je oče odgovoril: »*Bodite tih, pa jejte!*«.

Oseba D je imela čez teden prepoved določenih z mediji povezanih aktivnosti, kot je igranje igrice na računalniku, a tega ni upoštevala, ker je bila večino popoldanskega časa sama in brez nadzora. Naprav ji niso zaklepali ali izklapljali, računalnik ji je mama vzela le v skrajnem primeru.

Oseba E pravi, da ji telefona niso jemali, vendar je bila z starši dogovorjena, da med spanjem ta ne bo prisoten v spalnici. Pravila so se držali vsi družinski člani. »Meni je mama zmeraj rekla, da ne rabim naprav medtem ko spim, sploh zraven glave. Sem razumela, da je bilo to zato.« Sicer o drugih omejitvah ali prepovedi v kontekstu medijskih vsebin in rabe elektronskih naprav ne poroča, meni, da zanjo niso bile potrebne. Nikoli ji tudi niso rekli, naj česa ne gleda.

Oseba F se spominja, da starši niso želeli, da ima v otroštvu in rani mladosti dobre telefone, ker so se bali, da bi potem preveč časa preživela na napravi. Hkrati je ta služila zgolj za telefoniranje, predvsem komunikaciji s starši. Odvzem telefona je bila kazen za slabo oceno, ki se je navadno vršila čez vikend, občasno med tednom. Takrat je oseba kot nadomestek uporabljala računalnik, na katerem je igrala igre ali se kratkočasila na družbenem omrežju Facebook na profilu svojega očeta. V osnovni šoli so učenci v šolski avli lahko spremljali pomembne športne prenose, včasih so tekme gledali kar na velikem platnu med poukom, če je bil učitelj »fejšť.« Po drugi strani je bila raba telefonov v šoli prepovedana, signala ni bilo, ni bilo prenosa podatkov, dostop do omrežja WiFi je bil pod učencem neznanim geslom, naprave so torej lahko uporabljali le za fotografiranje. »Še klicati nisi mogel povsod.« Pozneje so geslo razvozlali in to do danes po njenih informacijah ostaja isto. [Glej **SPRV2, oseba F** – pričevanje

o dveh družinah sorodnikov, ki se deloma nanaša na izkušnjo aktualnega časa, deloma na izkušnjo iz obdobja odraščanja osebe F.]

Oseba G pove, da ji pred šestim razredom starši niso dovolili imeti lastnega telefona, ker so bili mnenja, da ne bo znala varno/ustrezno uporabljati spleta. Vsebine na napravah ji sicer niso nadzirali. Če je storila kaj narobe, so ji lahko odtujili telefon za teden ali dva, a te grožnje mama pogosto ni uresničila. O kazni se niso pogovarjali.

Oseba H pravi, da je imela v povezavi z uporabo medijev, tehnologije tudi sama (navezuje se na osebo N) strogo vzgojo. »In je vse dal pod ključ in zaklenil dol in to se je, sem sam opazil, prelevilo v to, da jst tudi nisem povedal, kam točno grem ven. Zdaj mi je vseeno, ko si pa v osnovni šoli je pa lahko hudo. Ko si reku *Grem v Celje*, si pa v resnici do Petrovč prišel peš.« Oče je vse medijske vsebine/naprave zaklepal/nadzoroval. Družinski računalnik je lahko uporabljala v razmerju s časom, ki ga je posvetila šoli in gospodinjskim opravilom. Naprava je bila pod kodo do njenega 18. leta, ko so se preselili. Na telefonu je imela aplikacijo, ki ji je onemogočala rabo določenih drugih aplikacij. A H pove, da je vedno iskala in našla načine, kako obiti te omejitve. Televizijo, ki je bila prav tako zaklenjena z geslom, je uporabljala prek drugega profila ».. lahko tam gledam risanke – cel večer ali celo jutro, če hočem.« Na podoben način je obšla omejitev vstopa v računalnik. Na telefonu je vklopila Varno stanje (Safe Mode), izklopila aplikacijo nadzora in tako nemoteno uporabljala vse funkcije in aplikacije naprave. Oče je pri mlajši sestri osebe uporabljal še aplikacijo starševskega nadzora (parental control), ki je nadzirala otrokovo lokacijo prek GPSa, oseba H pa se je temu odločno uprla. Sestra je s časom to začela uporabljati sebi v prid, tako da je sama preverjala, kje se oče nahaja in kdaj bo doma. Starši so telefon kot kazen včasih odtujili tudi za 2 meseca, ob slabih rezultatih polletnega spričevala (ocena 1 pri fiziki) je oče njen računalnik kar prodal. Oseba pravi, da je odvzem telefona v primeru slabih ocen pričakovala, a da učinka ni bilo, saj s tem slaba ocena ni bila odpravljena. Takrat se je počutila, kot bi mu vzeli igračo in je le čakala, kdaj ji bo zadeva vrnjena. Pove, da se iz obdobja odraščanja spominja, da so se nekateri otroci kaznim začeli izogibati tako, da so slabe ocene pred starši skrivali in tako načrtovali, kdaj bodo kaznovali. H tudi zanima, ali se ostalim članom fokusne skupine zdi primerno, da ti starši ob nepravilnem ravnanju vzamejo telefon ali igralne konzole. Razmišlja, da kazni in prepovedi morda niso najboljša rešitev za šolske neuspehe, kajti ob prepovedi uporabe televizije ali računalnika otrok ve, da ga čaka samo še knjiga, in izgubi motivacijo. H je po polnoči, ko bi morala že spati, včasih skrivaj igrala igre na PSP igralni konzoli in se pretvarjala, da spi, kadar so se starši

približevali sobi. V kontekstu nadzora, omejitev, prepovedi in kazni v šolskem okolju se naveže na prakse osnovne šole v Slovenskih Konjicah, ki jo obiskuje njegova sestra. Pravi, da je ta šola zaradi primera objave posnetka učitelja na spletu s strani učencev poostrila pravilnike. Trenutno učence, ki jih zalotijo s telefonom, kaznujejo tako, da jim telefone do konca leta odtujijo, na kar naj niti starši ne bi imeli besede in vpliva. Na splošno se osebi H zahteva profesorja, da učenec, dijak preda telefon, če ta z napravo moti pouk, ne zdi ustrezna. Prav tako za zgrešeno ocenjuje omejitev rabe telefona s tem, da se od učencev in dijakov za čas pouka pričakuje, da svoje pametne naprave odložijo v škatlo.

Oseba I pravi, da je starši pri uporabi medijev niso omejevali, čeravno je bila uporaba domačega računalnika vnaprej časovno določena. Starši niso nadzorovali vsebin telefona svojih otrok in niso imeli prakse, da bi te kaznovali z odvzemom katere od naprav. To naj bi bil razlog, da I ni čutila potrebe, da bi pred starši karkoli skrivala. Opazila pa je, da so se vrstniki, katerim so starši kot kazen za slabo oceno telefone vzeli, bali rezultatov preverjanj znanj ali so si prizadevali, da bi te pred mamo in očetom skrivali čim dlje.

Oseba J pravi, da sta bila njena starša stroga glede uporabe računalnika. J si je zelo želela lasten Facebook profil, starši pa so ji postavili pogoj, da ga lahko ima, če dobi pri matematiki odlično oceno. Zanj je bila to zelo visoka zahteva, a jo je izpolnila. Po čudežu, pravi. Profil na družbenem omrežju ji je ustvaril brat. Starši ji tudi niso pustili imeti lastnega prenosnega računalnika do 1. letnika srednje šole, takrat pa ga je sicer potrebovala tudi zaradi šolskih obveznosti. Ko je J imela prepoved gledanja televizije, je to počela na skrivaj. Ponoči je rada uporabljala telefon in gledala vsebine na spletni strani Youtube. Če jo je je mama pri tem zalotila, jo je okarala, a ji starša naprave nista nikoli odtujila. Da bi ji vzeli telefon, tudi na splošno ni bilo v navadi. Kadar je bila v šoli v naravi je bil včasih to napravo skrila doma. Mama je vedela, kje se nahaja, vendar jo je zaklenila s kodo, da nihče ni imel dostopa do vsebin. Spominja se, da je nekoč, ko je bila zdoma, povzročila denarni strošek zaradi uporabe prenosa podatkov prek mobilnega omrežja. Za kazen je bila okarana in morala po obrokih finančno prispevati k odplačilu računa te storitve. J meni, da kazni lahko otroku onemogočijo razvoj zaupanja in sposobnost pogovora. Pravi, da so te upravičene, ko je starš prepričan o otrokovi krivdi, in neupravičene, ko za neuspeh ni razlog nedelo. Če bi njo domači nadzirali (kot osebo N) in bi morala vsebino osebnih sporočil deliti z njimi, bi se telefonu raje kar odpovedala. Oseba se strinja, da je kot starš včasih potrebno urgirati, če otrok laže, in takrat je nadzor smiseln, nenapovedani in neutemeljeni vdori v zasebnost sporočil pa se ji zdijo prekoračitev mej. Pove,

da ima sama na družbenem omrežju Instagram dva profila, starši pa imajo dostop le do enega. Za drug profil vedo, a spoštujejo njeno zasebnost, to, da želi J del sebe deliti le z izbranim krogom prijateljev. Oseba meni, da ni potrebe, da bi o otrocih starši morali vedeti vse. Ker je bila uporaba telefonov na šolskem hodniku prepovedana, ji je nekoč učiteljica tega vzela, ker jo je zalotila pri igranju igrice, vendar se ji je nato zlagala, da ga nujno potrebuje za organizacijo plesnega večera, in ga dobila nazaj. Pravi, da je takrat kazni razumela, ker je kršila pravilo. Manj razumevanja pa ima do izkušnje iz časa študija, ko so morali študenti med predavanjem oddati svoje telefone v škatlo. Komentira, da se ji je zdela ta zahteva izjemno nelogična in zgrešena. Razmišlja, da se lahko na fakulteti izobražujejo ljudje vseh starosti, kot primer omenja očeta, ki zagotovo ne bi oddal svoje naprave na zahtevo mlajše profesorice. Tak ukrep se ji zdi bolj primeren v okviru osnovnega šolanja, medtem ko je pri srednješolcih že druga zgodba. Avtoriteta se ne vzpostavlja samo s postavljanjem pravil, pravi.

Oseba K pove, da v njeni družini glede uporabe medijev vzgoja ni bila stroga, zaradi obveznosti sorojencev in ker so se ti med igro radi prepirali in pretepali glede rezultatov, je bila opredeljena le uporaba konzole Xbox, računalnika ne. A so vseeno morali ob lepem vremenu otroci prosti čas preživljati na prostem. Rešitev za nesporazume je bila omejitev skupne uporabe igralne konzole (medosebnega tekmovanja sorojencev), na igre posamično (autoplay), kazni za pretep pa je bila prepoved uporabe naprave. Ko so bili mlajši in so dobili prve pametne telefone, so morali te čez noč puščati v dnevni sobi, s čemer so jim starši preprečili, da bi jih uporabljali tekom noči. Ker teh naprav v šoli niso dovoljevali, jih tudi niso prinašali s seboj. Osebi so starši v srednji šoli telefon vzeli, kadar je dobila slabo oceno, dokler je ni popravila.

Oseba L pove, da na področju uporabe medijev je starši v obdobju odraščanja niso nikoli omejevali. Ob neprimernem vedenju otroci niso dobili kazni temveč pogovor. Spominja se, da je nekoč špricala pouk in doma vnaprej pripravila MP4, PSP in telefon, da bi naprave predala, vendar se je na njeno presenečenje mama z njo le pogovorila. L pove, da so jih na podoben način o tem, kaj je narobe in kaj ne, z besedo vzgajali tudi bratrance. Ko so dobili družbena omrežja in igrice, sta to mama in oče odobraval, njihovih osebnih profilov nista nadzorovala, dogajanje sta opazovala le od daleč. Slaba ocena je pomenila, da se bo otrok pač moral učiti več ali imeti inštrukcije s sestro, dokler stanja ne izboljša. To ni bila kazni, temveč družinsko reševanje problema. Ko je L popravljala slabo oceno, ni imela prepovedi uporabe telefona ali televizije. Je mnenja, da kadar starši otroku za kazni odtujijo medijske naprave, ta prične

načrtovati, manipulirati in skrivati resnico pred njimi. Iz obdobja odraščanja se spominja, da telefonov v šolo niso smeli prinašati.

Oseba M pravi, da je imela kljub pretirani uporabi televizije dovoljeno prosto uporabo te naprave. Vzgoje staršev ne želi kritizirati, a meni, da bi sama v času odraščanja potrebovala strožji nadzor, omejitve, kazni, prepovedi. M je mnenja, da sicer lahko ustrezne sankcije in omejitve uporabe medijev izvajaš šele, ko si sam kompetenten in izobražen na dotičnem področju.

Oseba N je imela v 8. ali 9. razredu osnovne šole strog nadzor telefona. Njena mama je nenapovedano in redno zahtevala, da ji N preda napravo, sama pa potem podrobno preverjala vsebine na njej kot so sporočila. »Prav vem, da se je usedla na kavč, vzela telefon in scrollala [iz eng. to scroll = pomikati se] po njem. Ful je bila stroga.« Tehnologija ni dopuščala, da bi oseba ta sporočila skrila, jih izbrisala ali kako drugače preprečila dostop do njih. Nadzor bi sama razumela, če bi počela kaj neprimernega, v takem primeru bi se ji ravnanje mame zdelo upravičeno, bila bi ji hvaležna, pove. Tako pa meni, da kljub dobri nameri starša, da bi zaščitil otroka, ta ni imel razloga, da vsa njena sporočila podrobno prebira. Z omenjeno prakso mame se torej ne strinja. Nasprotno na področju uporabe računalnika ali televizije ni imela omejitev. Mama ji je lahko za zamudo iz šole (tudi le minutno) telefon vzela za teden ali dva. Nasprotno je za slabo oceno niso nikdar kaznovali, zato komentira, da se ji zdi fascinantno poslušati primere posameznikov, ki so imeli s tem izkušnje. Tudi da bi sama kot mama tako ravnala, se ji ne zdi prav, a meni, da je v primeru, ko otrok zanemarja šolske obveznosti, ker na primer preveč časa gleda televizijo, ustrezno, da se urgira in omeji njegovo izpostavljenost temu mediju. Pravi, da svojemu otroku ne bo nadzirala vsebin na telefonu.

SpRV7: Kako mladi poročajo o pogovoru s starši o medijih, medijskih vsebinah in medijski vzgoji v dobi svojega odraščanja?

Oseba A izpostavi pomisleke glede enosmernosti komunikacije, ki je verjetno prisotna med otroki in starši, ki so medijem sami prekomerno izpostavljeni. Sklepa, da ti, v primeru, ko jih mlajši opozorijo na njihovo problematično rabo medijskih naprav, odreagirajo obrambno, napadalno: »Kaj boš ti meni govoril, sej jaz vem, kar rabim vedet, meni je vseeno, kaj si ti misliš!« Torej ne dopuščajo, da bi jim kdorkoli pametoval in jim je vseeno, kaj si otroci mislijo o njihovih medijskih navadah. Ugotovimo, da ima sama podobno izkušnjo. Ko jih je mama kot otroke opozorila, da so preveč časa na telefonu, so ji ti očitek vrnili, saj je bila tudi ona velika

uporabnica aplikacije Facebook. A odgovorila je: »*Kaj tebe to briga!*« A danes na to gleda kot na dvojna merila.

Oseba D se je z mamo prepirala glede izbire programskih vsebin na domači televiziji, zaradi česar je potem na lastno željo dobila svojo.

Oseba C se iz otroštva spominja interakcije z očetom pred spanjem, ko je ta njej in sestri prebiral zabavne vsebine iz knjige.

Oseba E ne pomni, da bi imela s starši kakšen pogovor glede medijskih vsebin. Prav tako ji teh niso nikoli omejevali. So pa po drugi strani zahtevali, da telefon čez noč ni prisoten v njeni spalnici. To pravilo so spoštovali tudi sami, ji ga pojasnili, sama ga je kot otrok razumela ter sprejela.

Oseba F pove, da starši navadno rečejo otroku kaj v smislu: »*To pa pusti pri mir, tegale se ne tikaj, ti samo svojo igrico igray.*« To se ji zdi dovolj. V kontekstu pogovora o medijih s starši se sicer ne spominja česa posebnega.

Oseba G pravi, da jo je mama kot otroka posvarila, naj pazi, kaj počne na spletu. Starši so ji včasih grozili z odvzemom telefona, če bi kaj narobe naredila. Kadar so ji napravo odtujili, sicer o tem niso razglabljali. Drugega pogovora v povezavi z mediji in medijsko vzgojo ne omenja.

Oseba H se strinja z osebo J glede pomena odnosa in zaupanja. Pravi, da njen oče svojim otrokom ni dovolj zaupal. H se na splošno pogovor zdi boljša rešitev kot kazen. V drugem kontekstu oseba komentira, da postane pogovor s starši o ocenah, zaradi kazni, ki vključujejo odvzem naprave, stvar preračunljivosti otroka. Oseba H poda mnenje tudi glede odnosa med učitelji (profesorji) in učenci, dijaki. Pravila glede uporabe telefonov za ene in druge se ji namreč ne zdijo enaka in kot taka nepravilna, saj narekujejo, da je podajalec znanja v drugačni poziciji. Tudi v šolskem okolju ima po njegovem mnenju pogovor boljše učinke. Če nekomu neprestano zvoni telefon, bi bilo na primer bolj primerno, da se z njim pomeni in ugotovi, kakšni so razlogi za dogajanje, pravi. Zadeve bi se morale reševati bolj individualno.

Oseba I se spominja, da so starši otroke svarili pred nevarnostmi, se z njimi pogovarjali na primer med gledanjem filma, jih opozarjali, na kaj naj bodo pozorni, pri čem pazljivi. Pričakovali so, da jim bodo otroci povedali, če bodo naredili kaj narobe. Pravi, da sama nikoli ni čutila potrebe, da bi pred starši karkoli skrivala, ker je ti nikoli niso kaznovali z odvzemom telefona.

Oseba J se zdi, da pri otroku s kaznimi odtujitve telefona spodbudiš to, da začne otrok načrtno prikrivati zadeve pred odraslimi, ne razvija zaupanja in sposobnosti pogovora s staršem. Pogovor v družini ocenjuje kot zelo dobro stvar, zdi se ji, da je pomemben odnos, ki ga ima starš z otrokom, kar po njenih izkušnjah ne nujno pomeni, da se morata potem veliko pogovarjati ali pogovarjati o vsem. Kadar komunikacija temelji na nekem vzajemnem zaupanju, vsi več odnesejo – starši več vedo, otroci bolj spoštujejo in razumejo vzgojo. Sama je izkusila podobne vzgojne pristope na temo šole, glede ostalega pa s starši niso znali komunicirati. Nikoli niso usedli in pogovorili o stvareh, pove. Starši so priložnostno komentirali, kaj je prav in kaj narobe, na primer med gledanjem televizije. J meni, da je v splošnem pogovoriti se lažje, kot skrivati zadeve. Med njo, mamo in očetom se je razvilo zaupanje, zato jima je sama vedno iskreno povedala, kakšno oceno je dobila. Starša sta iskrenost cenila, rekoč: »Rajš vidim, da se prvič napiješ doma, kakor da si potem pijan in zmrzneš v enem grabnu.« J za primerjavo omeni primer bivše sošolke, ki je imela stroga starša in še zdaj, ko je že na fakulteti, skriva zadeve pred njima (pitje alkohola). Oseba meni, da dobiš kot starš šesti čut in veš, ko je nekaj z otrokom narobe. To intuitivnost lahko potem izkoristiš za pogovor, namesto za omejevanje osebe do polnoletnosti. Oseba J pove, da sta ji njena starša zaupala, da med učenjem ni uporabljala telefona, kar se ji zdi pomembno. Čeprav je imela slabe ocene, ji naprave nista vzela, ker sta vedela, da ni bil problem v njeni uporabi, temveč v tem, da se je J težko učila. Verjame, da moraš kot starš otroka poznati, da veš, kakšne so njegove sposobnosti, in lahko presodiš, ali se ni učil, ali je bil na telefonu. Do tega, da bi na spletu vse svoje vsebine delila s starši, ima zadržke. Pravi, da tudi sama ne gleda sms-ov svojih staršev, zato podobno pričakuje od z njihove strani. Vsak mora imeti svojo zasebnost. Na družbenem omrežju Instagram ima dva aktivna profila, enega deli le s prijatelji. Starša to vesta in njeno zasebnost spoštujeta – ji ne sledita ali skušata pridobiti dostopa. Oseba J je šele kot odrasla izvedela, da sta mama in oče velikokrat vedela za stvari, ki jih je v obdobju otroštva in odraščanja skrivala (da gleda televizijo kljub prepovedi, da je prižgala prvo cigareto). Njenim prigodam sta se na skrivaj smejala. Meni, da je bolje, da starši obdržijo otroke v svojem krogu, v bližini, kot da začno ti početi stvari za njihovimi hrbti, zunaj njihovega dosega, kajti potem jim ni moč pomagati, ko pomoč potrebujejo. J je na primer prvič pila alkohol z očetom. Kadar so imeli na sosednji osnovni šoli škandal, ki je vključeval posnetek učenke in učenca med spolnim odnosom, jo je mama doma spraševala, če se morda tudi sama kaj snema ali fotografira. Je mnenja, da bi komunikacijo morali spodbujati tudi v šoli. V primeru, ko učencu zvoni telefon, bi moral ta imeti možnost, da se opraviči, napravo ugasne. Z zvenenjem med poukom ima sicer tudi sama izkušnje. Vztraja,

da je spoštovanje obojestransko in si ga zasluži, kdor znanje podaja, kot tudi kdor ga prejema. Po njenem mnenju se avtoriteta in spoštovanje lahko vzpostavi na drugačne načine, ne le s pravili, tudi tako da se oseba spusti na raven druge, da dovoli, da so si vsi enakovredni. Dijaki in študenti prepoznajo spoštovanje in ga vračajo, kadar je profesor človek do njih. Nazadnje v kontekstu pomanjkanja komunikacije in vprašljivih medijskih navad omeni še primer družine, ki jo je opazovala v McDonaldu, kako med obrokom uporablja telefone in ne spregovori besede, ter babice in njene 5 ali 6 let stare vnukinje, ki se na sladoledu, prav tako molče, ukvarja s pametnim telefonom, medtem ko ji sladoled teče povsod.

Oseba K pravi, da sta starša otrokom precej zaupala pri uporabi računalnika, da ti niso iskali neprimernih vsebin, temveč raziskovali in se učili novih stvari. Mam in oče sta želela, da otroci pridobijo kompetence medijske pismenosti »Vsaj neki delat boš znal, bolj kakor js«, sta govorila.

Oseba L pove, da v njihovi družini otroci ob neprimernem vedenju niso dobili kazni, temveč pogovor. Ko je nekoč špricala pouk, je v pričakovanju kazni doma vnaprej pripravila MP4, PSP, telefon, da bi naprave izročila kot del kazni, vendar se je na njeno presenečenje mama z njo samo pogovorila. To tudi ni bila pridiga, temveč dialog s podukom in ponujeno podporo, pomočjo starša. Razloži, da je v njihovi družini slaba ocena pomenila, da se bo pač potrebno več učiti ali imeti inštrukcije s sestro, dokler se rezultat ne izboljša. To ni bila kazen, temveč družinsko reševanje problema, nezadovoljiv šolski uspeh je bil družinski projekt.

Oseba M pravi, da so ji starši govorili, da preveč televizije ni dobro zanjo, sicer pogovora s starši v kontekstu medijske vzgoje iz obdobja svojega odrasčanja ni omenjala.

Oseba N o pogovoru s starši na področju medijske vzgoje ni poročala.

SpRV8: Kako mladi poročajo o družinskih medijskih aktivnostih v dobi svojega odrasčanja?

Oseba A se razen branja iz otroštva ne spominja posebnih družinskih medijskih aktivnosti. Njena starša zvečer skupaj gledata medijske vsebine prek platforme Netflix.

Oseba B pravi, da so v otroštvu pri očetu brali eno in isto knjigo zgodbic, dokler ni izšla druga. Igrali so tudi igrice na napravah. S sestrama je imela doma v souporabi televizijo, ki se je nahajala v eni izmed njihovih spalnic, ki so bile med seboj povezane – to je bila neke vrste otroška dnevna soba.

Oseba C se iz ranega otroštva spominja, da jima je oče s sestro pred spanjem bral knjigo z zabavno in igrivo vsebino. Pozneje je skupaj s starši gledala oddaje, kot je Slovenija ima talent. C poroča o aplikaciji Viber, ki jo njena mama trenutno uporablja za komunikacijo s svojimi otroki.

Oseba D pove, da z mamo nista gledala istih vsebin po televiziji, kar je, preden je dobila svojo, pogosto vodilo v prerekanje. Spominja se radia, ki sta ga z mamo poslušala med nedeljskim čiščenjem doma. Z očetom je D spremljala prenose nogometnih tekem na televiziji.

Oseba E s starši ni igrala iger na napravah. Ko je bila majhna, sta ji ta veliko brala, pozneje je z njima spremljala resničnostne šove ob vikendih. Televizija je bila namenjena druženju družine, preživljanju prostega časa, zato ima na medij pozitivne spomine.

Osebi F pravi, da ji je oče prebral kakšno knjigico, ko je bila majhna, potem ne več. S starši ni igrala iger na napravah, vendar ju je med igranjem igre Penguin Diner na računalniku rada opazovala in ob tem navijala zanju. Najpogosteje mamo. Oče in mama sta zvečer igrala tudi igro Settlers, ki jo imata na CD. Med sobotnimi gospodinjskimi opravili je z mamo in očetom gledala resničnostne šove in šport (smučanje) po televiziji. Prenosi tekem so sicer bili tudi osreden in pomemben del druženj z ostalimi sorodniki, na te dogodke ima zelo lepe spomine, šport so včasih spremljali tudi v živo. Oseba F še omenja leto in pol starega bratranca, ki z odraslimi souporablja pametne mobilne telefone [glej tudi SpRV2, oseba F].

Oseba G poroča, da v obdobju odraščanja televizije s starši ni gledala, izjema je bil ogled kakšnega filma v otroštvu.

Oseba H je dobila prvi lasten telefon zaradi potrebe komuniciranja s starši. V sklopu družinskih medijskih aktivnosti omenja skupno gledanje televizije, predvsem resničnostnih šovov in humorističnih nanizank, kar opisuje kot zabavno. Na misel ji pride tudi le nekaj let starejša teta, s katero sta igrala računalniško igro The Sims, čeprav je bila pri tem H bolj v vlogi opazovalca, navijača.

Oseba I pove, da je v otroštvu družina skupaj gledala filme.

Oseba J je komunicirala s starši prek telefona. Televizije, razen nanizanke Naša mala klinika, s starši ni spremljala, je pa z bratom rada gledala filme in serije kot je Policijska akademija. To sta počela v njegovi sobi, na njegovem prenosnem računalniku, ob ogledu pa sta se oba zelo zabavala. Vsebine sta pridobila na piratski način prek spletne strani Partis. Še pred tem sta

skupaj igrala računalniške igre na družinskem računalniku. Na družbenih omrežjih so prisotni vsi člani, ki delijo objave očet. Ta namreč izdeluje izdelke iz lesa v popoldanski dejavnosti ter jih promovira prek spleta (trženje). J je do medijskih vsebin precej kritična, njeni komentarji pa gredo mami na živce, saj imata ob ogledu istega filma načeloma različni mnenji.

Oseba K poroča, da je skupaj s sorojenci igre igrala najprej le občasno na družinskem računalniku, pozneje pa to počela pogosteje na igralni konzoli Xbox. Ob porazu so se bratje in sestre pogosto užalili, skregali, pretepli. Dandanes s staršema na daljavo komunicira tako, da v družinsko skupino za pogovor pošilja sporočila, tako ju obvešča, kje je, kaj počne, da je OK. Mama in oče rada skupaj gledata resničnostni šov Masterchef, družinsko pa televizije niso nikdar spremljali. Oseba se tudi ne spomni, da bi jim kot otrokom doma brali knjige.

Oseba L pravi, da so, ko je bila mlajša, ob večerih pred spanjem z družino skupaj gledali filme (ob sobotah zvečer družinske, ob torkih akcijske) – to je bil ritual. Kot obliko druženja navaja tudi skupno spremljanje še resničnostnih šovov. Dandanes mama v stiku z otroki ostaja prek aplikacije Snapchat.

Oseba M glede z mediji povezanih družinskih aktivnosti poroča o tem, da je z bratom na skupnem računalniku pogosto igrala računalniške igre, najpogosteje nogomet.

Oseba N o družinskih medijskih aktivnostih ni govorila.

SpRV9: Kakšne so možnosti za izboljšave medijske vzgoje in medijskih navad v času odraščanja v naši družbi po mnenju mladih?

Oseba A vidi možnosti za odpravljanje slabih medijskih navad otrok, ki so posledica neustrezne vzgoje in medijskih navad njihovih staršev v obliki kakšnih izobraževanj v šoli, čeprav izrazi pomisleke, saj da je takrat za odpravljanje teh morda že prepozno.

Oseba B je mnenja, da bi se v današnjem času v sklopu šole moral obvezno izvajati predmet povezan s tematiko tehnologijo, če že ne medijev. Potrebna je torej posodobitev šolskega načrta, kurikuluma. Hkrati bi morala biti predavanja, ki jih zunanji strokovnjaki izvajajo na šolah, bolj zanimiva »...to je vse tako dolgočasno, da ni čudno, da nihče ne posluša...« Meni, da je otroke potrebno bolj vključevati, jih animirati, jim pokazati stvari na način, da se v njih prebudi želja po učenju. Vsebine morajo biti življenjske. B je prepričana, da bi morali na področju medijev

izobraževati tudi starše, jim povedati, kaj ni v redu. Omenja strelske napade in napoveduje, da bo takih otrok v prihodnje vedno več.

Oseba C se strinja z osebo B glede nezanimivosti predavanj. Predlaga bolj interaktivne vsebine, učenje prek iger, vključevanje dijakov.

Oseba F pravi, da je za ustrezen razvoj medijskih navad otroka, kadar gre ta v osnovno šolo, že prepozno. Medijska vzgoja se začne že pred tem, doma.

Oseba H vidi rešitve v individualnem reševanju problemov. Meni, da bi bilo bolj smiselno, če bi na primer na osnovni šoli v Slovenskih Konjicah od učencev zahtevali, da ti pred poukom odložijo telefone v škatle, ne pa, da jim naprave ob kršitvah »ukradejo«.

Oseba J možen napredek na področju medijske vzgoje prepozna v izobraževanju staršev na temo medijev.

Oseba M kot možnost za izboljšave medijske vzgoje predlaga nadaljnjo raziskovanje področja.

4. ZAKLJUČEK

4.1 Omejitve raziskave in razmislek o nadaljnjem raziskovalnem delu

Subjektivno raziskovanje je vselej delno podvrženo pristranskosti sodelujočih: intervjuvanca, moderatorja in raziskovalca. V teh vlogah smo, četudi k *poklicu* pristopimo bolj ali manj profesionalno, v svojem bistvu neizogibno izpostavljeni kombinaciji mnogoterih vplivov, na podlagi katerih vsak izmed nas konstruira individualno sliko realnosti, resnico interpretira. Tak primer so naše predispozicije, kot so prepričanja, vrednote, načela, ki se razvijajo na podlagi več dejavnikov (družine in vzgoje, kulture in družbe, vzgoje in izobrazbe, vpliva vrstnikov, medijev in množičnega komuniciranja, osebnih izkušenj, ostalih družbenih, ekonomskih in političnih faktorjev) v specifičnem prostoru in času obstoja posameznika. Zato je kakršnokoli posploševanje ugotovitev na celotno populacijo že vnaprej prepuščeno špekulativnosti, branjenje lastnih ugotovitev z natančnim zagovorom metodologije pa nuja.

V opisu vzorca smo svojo izbiro sodelujočih utemeljili, v zaključku pa je potrebno opozoriti na pomanjkljivost kriterija kakovosti pridobljenih podatkov. Te smo zbirali v dveh fokusnih skupinah šestih in osmih članov, starih med 19 in 22 let, študentov medijev in novinarstva na Fakulteti za uporabne družbene študije v Ljubljani. Vendar ti podatki niso aplikativni na izbran nacionalni segment mladih v starostnem rangi med 18. in 24. letom. Ena izmed možnosti za izboljšave je torej povečanje vzorca (– izvedbi dodatnih fokusnih skupin) in vključevanju še bolj raznolikih predstavnikov izbrane populacije (– v kontekstu starosti in smeri izobrazbe), s čimer bi povečali reprezentativnost.

Z vidika etike je potrebno poudariti, da so k pogovoru sodelujoči pristopili prostovoljno, bili predhodno seznanjeni z vsebino in namenom zbiranja podatkov, dejstvom, da se pogovor snema, da smejo sodelovanje kadarkoli prekiniti ter da bodo pri analizi podatkov in predstavitvi rezultatov njihovi osebni podatki varovani na način, da se jim zagotovi anonimnost. V splošnem ocenjujemo, da izvedba in delo dosejata etične raziskovalne standarde.

Omeniti je potrebno tudi neenakovredno sodelovanje razpravljavcev, razvidno iz transkriptov (glej PRILOGA 3). To bi lahko po eni strani razumeli kot pomanjkljivost raziskave, po drugi pa je bila odločitev moderatorja za dopustitev takšnega poteka diskurza zavestna. Spraševalec

pri bolj zadržanih posameznikih namreč ni želel vzbuditi negativnih občutkov (pritiska, prisile, krivde), kot tudi ne prekiniti tistih, ki so bogat tok misli uspeli artikulirati. Drugotne odločitve in pristopi bi nam sicer morda prinesli drugačne odgovore in potencialno spremenili končne rezultate.

Dvig relevantnosti raziskave smo do neke mere skušali zadovoljiti s sklicem na pretekli kvantitativni raziskavi, ki sta bili izvedeni v letu 2016 na Infrastrukturnem programu Medijska pismenost (Rek, Milanovski Brumat 2016 in Rek, Milanovski Brumat 2016), saj sovpadata s časom nastopa dobe odraščanja današnjih mladih.

Z delom smo dosegli raziskovalne cilje. Nabor podatkov predstavlja odlično izhodišče za nadaljnjo preučevanje področja – ne le medijske vzgoje, temveč tudi specifičnih aspektov vpliva fenomena medijev na mlade. Izsledki namreč kažejo na večplastnost in kompleksnost področja ter hkrati odpirajo nove možnosti premislekov (v smeri pomena osebnosti in identitete, interesnih dejavnosti mladih, vseživljenjskega izobraževanja odraslih, didaktičnih pristopov podajalcev znanja itd.). V prihodnosti bomo v okviru Infrastrukturnega programa Medijska pismenost z akumulacijo novih baz naše znanje o področju še dodatno razširili. A ker je naša primarna naloga zbiranje in predstavitev podatkov, interpretacijo rezultatov prepuščamo raziskovalcem. Tem priporočamo tudi triangulacijo (npr. metod ali podatkov) s čimer lahko relevantnost svojih ugotovitev dodatno povečajo.

Poročilo služi tudi informiranju splošne javnosti – predvsem ključnih udeležencev medijske vzgoje odraščajočih v naši družbi in mladih, katerih glas je včasih preslišan.

PRIPOROČENI VIRI IN LITERATURA

Medijska pismenost – osrednji portal o medijski pismenosti. 2023. »Mediji in osnovnošolci v Sloveniji (1. – 6. razred)« *Raziskave izvedene na projektu*. Zadnja posodobitev 2023. <https://pismenost.si/>. Dostopno 30. 5. 2023

Medijska pismenost – osrednji portal o medijski pismenosti. 2023. »Mediji in srednješolci v Sloveniji« *Raziskave izvedene na projektu*. Zadnja posodobitev 2023. <https://pismenost.si/>. Dostopno 30. 5. 2023

Medijska pismenost – osrednji portal o medijski pismenosti. 2023. <https://pismenost.si/>. Dostopno 30. 5. 2023 in zadnja posodobitev 2023.

Rek, Mateja. 2019. *Umetnost komuniciranja v kontekstu pozne moderne*. Ljubljana: Vega.

Rek, Mateja. 2021. *Medijska vzgoja in pismenost v Sloveniji*. Ljubljana: Vega.

UPORABLJENI VIRI IN LITERATURA

Lamut, Urša in Mirna Macur. 2012. *Metodologija družboslovnega raziskovanja: Od zasnove do izvedbe*. Ljubljana: založba Vega

Vogrinc, Janez. 2008. *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.